

: રૂપરેખા :

- 13.0 ઉદ્દેશો
- 13.1 પ્રસ્તાવના
- 13.2 ઈન્ફોલબનેટ કાર્યક્રમ
 - 13.2.1 સંસાધન ભાગીદારી માટે ઈન્ફોલબનેટ
 - 13.2.2 ઈન્ફોલબનેટના ઉદ્દેશો
 - 13.2.3 ઈન્ફોલબનેટના કાર્યો
 - 13.2.4 ઈન્ફોલબનેટની પ્રવૃત્તિઓ
 - 13.2.5 ઈન્ફોલબનેટના વિભાગો
 - 13.2.6 ઈન્ફોલબનેટનું સભ્યપદ
 - 13.2.7 ઈન્ફોલબનેટના પ્રકાશનો
- 13.3 ઈન્ફોલબનેટની સેવાઓ
 - 13.3.1 પ્રલેખ વિતરણ સેવા
 - 13.3.2 વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી સેવાઓ (ડેટાબેઝ સેવા)
 - 13.3.3 સૂચિ આધારિત સેવાઓ
 - 13.3.4 સંગ્રહ વિકાસ
 - 13.3.5 પ્રત્યાયન / માહિતી આધારિત સેવાઓ
- 13.4 ઈન્ફોલબનેટ સંસાધનો
 - 13.4.1 યુનિવર્સિટી સૂચિ
 - 13.4.2 R & D ગ્રંથાલય સૂચિ
 - 13.4.3 રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય સૂચિ
 - 13.4.4 રાષ્ટ્રીય સંઘ સૂચિ
 - 13.4.5 મૂળ દેશની આધાર સામગ્રી
- 13.5 ઈન્ફોલબનેટ સંસાધનોની કમ્પ્યુટરાઈઝ્ડ પદ્ધતિ
- 13.6 સંસાધન ભાગીદારી માટે ઈન્ફોલબનેટનો આશય
- 13.7 ઈન્ફોલબનેટની ભાવિ વ્યૂહરચના
- 13.8 યુજીસી ઈન્ફોનેટ
- 13.9 સારાંશ
- 13.10 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો
- 13.11 ચાવીરૂપ શબ્દો
- 13.12 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન

13.0 ઉદ્દેશો (OBJECTIVES) :

આ એકમને અંતે તમે સમર્થ હશો -

1. ઈન્ફોલબનેટ Information and Library Network (INFLIBNET) વિષે સંપૂર્ણ સ્પષ્ટ સમજ કેળવી શકશો કે જે ભારતનું રાષ્ટ્રીય નેટવર્ક કેન્દ્ર છે.

2. ગ્રંથાલય સંસાધન ભાગીદારીમાં ઈન્ફોલબનેટની જરૂરિયાત અને મૂલ્ય વિષે જાણી શકશો.
3. વ્યક્તિગત ગ્રંથાલયના સંસાધનોને રાષ્ટ્રીયકક્ષાએ કાર્યરત કરવા સહાય કરે છે તેનાથી માહિતગાર થશો.
4. જુદા જુદા માહિતીઝોતોને ઓળખી શકશો અને ઊભો કરેલ ડેટાસંપુટ સામગ્રીમાં એકસૂત્રતા અને માનકીકરણ જાળવવા જે મુદ્દાઓ સંકળાયેલ છે તેનું વર્ણન કરી શકશો.
5. ઈન્ફોલબનેટની વિવિધ સેવાઓ, સંસાધનો અને પ્રોજેક્ટોથી માહિતગાર થશો.
6. ગ્રંથાલય સંસાધન ભાગીદારીમાં ઈન્ફોલબનેટના આશય સાથે સંકળાયેલ મુદ્દાઓની ઊંડી સમજ મેળવી શકશો.
7. ભારતની શૈક્ષણિક ગ્રંથાલય પદ્ધતિમાં પ્રતિષ્ઠા (Status) ઈન્ફોલબનેટ અને સેવાઓનું સ્તર સુધારવા કરકસર પ્રાપ્ત કરવાનું સાધન છે તે જાણી શકશો.
8. કન્સોર્ટિઆ આધારિત UGC - INFONET કાર્યક્રમથી જાણકાર બનશો.

13.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION) :

પ્રસ્તુત એકમ ભારતના યુનિવર્સિટી અનુદાન આયોગ (UGC) નો એક માહિતી અને ગ્રંથાલય નેટવર્ક (INFLIBNET) કાર્યક્રમ સાથે સંલગ્ન છે. આ એક પ્રમુખ રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમની શરૂઆત યુજીસી દ્વારા 1991માં થઈ. યુજીસીનું સ્વાયત એકમ આંતર યુનિવર્સિટી કેન્દ્રનું ઈન્ફોલબનેટ એક કેન્દ્ર છે, કે જે 1196માં સ્વતંત્ર બન્યું. તે ગુજરાત યુનિવર્સિટી કેમ્પસ, અમદાવાદમાં આવેલું છે. યુજીસીના ચેરમેને એપ્રિલ 1988માં માહિતી સેવાઓને આગળ ધપાવવા નડતી મુશ્કેલી જેવી કે માહિતી સેવાઓની કિંમતો, ઝોતો, ઉત્પાદન, ગ્રંથાલયનું લઘુત્તમ અને જગ્યાનો અભાવ અંગે અભ્યાસ કરવા તથા દેશભરમાં ઉપલબ્ધ ઝોતોનો મહત્તમ ઉપયોગ થાય તે માટે એક પદ્ધતિ વિકસાવવાના માપદંડો અને સલાહ સૂચનો અંગે એક સમિતિની રચના કરી. ભારતમાં ગ્રંથાલય નેટવર્કસનો ઇતિહાસ જોઈએ તો 1958થી તેની શરૂઆત થઈ ચૂકી હતી. જ્યારે પંડિત જવાહરલાલ નહેરુના આગ્રહથી વૈજ્ઞાનિક નીતિના અસરકારક અમલીકરણમાં લોકોમાં વૈજ્ઞાનિક વિકાસનો મિજાજ જોવા મળ્યો. પરિણામ સ્વરૂપે સ્થાનિક, પ્રાદેશિક અને રાષ્ટ્રીય કક્ષાના કેટલાંક ગ્રંથાલયો વચ્ચે સહકાર કેળવવા ઘણી સમિતિઓ અને પંચો કેટલીક ભલામણો સાથે આગળ આવ્યા. 1980 સુધીમાં ઘણાં ગ્રંથાલય નેટવર્ક્સ જેવા કે એડિનેટ (ADINET), કેલિબનેટ (CALIBNET), બોનેટ (BONET), ડેલનેટ (DELNET), મેલિબનેટ (MALIBNET), મીલિબનેટ (MYLIBNET) વગેરે નજર સમક્ષ દેખાવા લાગ્યા. ત્યારે રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ યુજીસી (UGC) એ ઈન્ફોલબનેટ (INFLIBNET) નો પ્રારંભ કરાવ્યો.

ઈન્ફોલબનેટનું લક્ષ્ય યુનિવર્સિટી દેશભરની બધી જ કોલેજો, (R & D) પ્રયોગશાળાઓ રાષ્ટ્રીય મહત્ત્વ ધરાવતી સંસ્થાઓ વગેરેનો છે. તેનો ઉદ્દેશ ગ્રંથાલયોને સાથે કોમ્પ્યુટર નેટવર્ક્સ દ્વારા જોડવા દેશના કોઈપણ ખૂણે બેસેલા કોઈપણ ઉપભોક્તાને વાઝમયસૂચિગત અને બિનવાઝમયસૂચિગત માહિતી ઝોતો ઉપલબ્ધ કરાવવા અને ઉપયોગક્ષમ બનાવવાનો છે. ઈન્ફોલબનેટ એ સહકારી સાહસ છે કે જ્યાં સહભાગી થનાર પરસ્પર ફાયદા ઉઠાવવા સંસાધન ભાગીદારી કરે છે. આ ઉપરાંત તે મૂલ્યવાન જર્નલ્સ નિર્દેશીકરણ અને સારકરણ સામયિકો તથા અન્ય પ્રલેખોનું બેવડાપણું બિનજરૂરી નેટવર્ક્સ અટકાવે છે.

આ ઉપરાંત કમ્પ્યુટર, પ્રત્યાયન અને આધુનિક નેટવર્ક્સ ટેકનોલોજીસના હેતુઓ પણ સિદ્ધ કરી શકાય છે. ઈન્ફોલબનેટ મુખ્યત્વે આધુનિક ટેકનોલોજીના ઉપયોગ ઉપર ભાર મુકે અને ક્યાં અને કઈ રીતે આને ઉપયોગમાં લાવી શકાય તે અંગે સ્પષ્ટતા સાથે માર્ગદર્શન પણ આપે છે. દેશભરનાં વિશિષ્ટ રીતે કોલેજ અને યુનિવર્સિટીના ગ્રંથાલયોને આધુનિક ગ્રંથાલયો બનાવવામાં તે સૌથી વિશાળ રાષ્ટ્રીય-કાર્યક્રમ બની શકશે. તેનું લક્ષ્ય સ્કોલરશીપ અને શિક્ષણજગતને લગતી તમામ માહિતી મેળવીને તબદીલ થઈ શકે તે પ્રકારની વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવાનો છે. સંસાધન વિકાસ અને ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ ગ્રંથાલય સેવાઓ વિશાળ સ્તરે વ્યવસ્થિત કરવાની સાથે પોષાય તે કિંમતે વધુમાં વધુ ફાયદો થાય તે માટેના પ્રયત્નો કરશે.

વર્તમાન સમયમાં ઈન્ફોલબનેટ મુખ્યત્વે ભારતમાં યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોના આધુનિકરણ સાથે મૂળભૂત રીતે સંકળાયેલ છે. તેનું મુખ્યકાર્ય યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલય અને માહિતીકેન્દ્રોને એકબીજા સાથે ઉચ્ચ ઝડપી ડેટા નેટવર્કને સાંકળીને માહિતી ઝોતોના મહત્તમ ઉપયોગ થાય તે જોવાનું છે.

આ એકમમાં ઈન્ફોલબનેટ કાર્યક્રમના ઉદ્દેશો અને સેવાઓની તથા સંસાધન ભાગીદારીના અમલીકરણથી થતા ફાયદાઓની ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

13.2 ઈન્ફ્લિબનેટ કાર્યક્રમ (INFLIBNET PROGRAMME) :

ઈન્ફ્લિબનેટ નિર્માણ યોજનાનો વિચાર અને અમલમાં મૂકવા દરખાસ્ત તૈયાર કરવાનું તથા આ કાર્યક્રમ ખૂબ વિશાળ પાયા પર વિકસે તે અંગે ગહન વિચાર કરવાનું શ્રેય યુજીસીના અધ્યક્ષ પ્રો. યશપાલના વ્યક્તિગત રસનું પરિણામ છે. તેમના પ્રયાસોને સફળ બનાવવા તથા અમલમાં મૂકવા માટે ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્કનું મૂળસ્વરૂપ ઈન્ફ્લિબનેટ માટે આકર્ષણનું કેન્દ્ર હતું. વર્ણી ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાઓના ક્ષેત્રે દેશભરમાં તથા ઔદ્યોગિક વિશ્વમાં તેની જરૂરિયાત હતી.

ઈન્ફ્લિબનેટની રૂપરેખા અંગેનો કાર્યક્રમ જે સંપૂર્ણ વિગત સાથે પ્રલેખ તરીકે “Development of an Information and library Network : Report of the Inter Agency Working Group UGC , 1988. આ પ્રોજેક્ટ રીપોર્ટ “Blue Document” તરીકે લોકપ્રિય છે.

13.2.1 સંસાધન ભાગીદારી માટે ઈન્ફ્લિબનેટ (INFLIBNET for Resource Sharing) :

ઈન્ફ્લિબનેટની રચના મુખ્યત્વે ગ્રંથાલય સામગ્રીની પ્રાપ્તિ સમયે શક્ય તેટલાં બેવડાતા (પ્રલેખોને) દૂર કરી ગ્રંથાલયમાં સંસાધન ભાગીદારીને સમૃદ્ધ બનાવવું. સંસાધન ભાગીદારીએ ઈન્ફ્લિબનેટની કરોડરજૂ સમાન પ્રવૃત્તિ છે. ઈન્ફ્લિબનેટનાં કાર્યો અને સેવાઓ ભારતભરમાં સંશોધકો, શિક્ષણવિદો વચ્ચે ઉચ્ચકક્ષાનું પ્રત્યાયન થાય તે રીતે સંસાધન ભાગીદારીને પ્રકાશમાં લાવે છે. આમ, ઈન્ફ્લિબનેટ ગ્રંથાલય સંસાધન ભાગીદારીના વિકાસ માટે કેટલીક પ્રક્રિયાઓ થકી વાતાવરણનું નિર્માણ કરે છે. જેમ કે અસ્તિત્વમાં હોય તેવા માહિતીઝોતો, વાઙ્મયસૂચિગત ડેટા સંપુટોનું નિર્માણ, ડેટા સંપુટ સામગ્રીને અદ્યતન બનાવી, જાળવવી તથા આંતર જોડાણ દ્વારા પ્રત્યાયન સુવિધાઓ વગેરે પૂરી પાડવા તંત્ર ગોઠવવું. ગ્રંથાલય સંસાધન ભાગીદારીનું અમલીકરણ મુખ્યત્વે બે અથવા બેથી વધારે ગ્રંથાલયોના ઝોતો સમજણપૂર્વક પરસ્પર લાભ મેળવવાના હેતુથી શક્ય છે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો

1. ઈન્ફ્લિબનેટ પ્રોજેક્ટ શું છે ?

નોંધ : 1. નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

2. એકમના અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારા ઉત્તરો સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13.2.2 ઈન્ફ્લિબનેટના ઉદ્દેશો (Objectives of INFLIBNET) :

ગ્રંથાલયોના નેટવર્કિંગમાં અસ્તિત્વમાં હોય તેને ચોક્કસ આયોજનપૂર્વકના માળખા દ્વારા બળ પૂરું પાડવું. સાથે યુનિવર્સિટી અને શૈક્ષણિક ગ્રંથાલયો આંતર જોડાણથી જોડાય તે માટે પ્રયત્ન કરવો (ભાર મૂકવો).

◆ ઈન્ફ્લિબનેટના મુખ્ય ઉદ્દેશો નીચે મુજબ છે :-

1. દેશભરના વિવિધ ગ્રંથાલયો અને માહિતીકેન્દ્રો વચ્ચે આંતરજોડાણ કરીને રાષ્ટ્રીય નેટવર્ક વિકસાવવું અને માહિતી સંચાલન અને સેવાઓની ક્ષમતામાં સુધારો કરવો.
2. મોનોગ્રાફ્સ, કમિકો મહાનિબંધો અને અગ્રંથ સામગ્રી વગેરેની સંઘસૂચિ તૈયાર કરીને ગ્રંથાલયોના પ્રલેખસંગ્રહનો પ્રાપ્તિ હક (reliable Access) આપવો.
3. નિસ્સાતના (NISSAT) પ્રાદેશિક માહિતી કેન્દ્રો અને યુજીસીના માહિતી કેન્દ્રો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ સ્થાનિક ડેટા સંપુટ સામગ્રીને વાઙ્મયસૂચિગત અને વાસ્તવિક સંખ્યાલક્ષી ડેટા સંપુટોને વિશિષ્ટ સ્વરૂપમાં સારી રીતે પૂરા પાડવા. (better Access)
4. ઓનલાઈન માહિતી પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રવેશદ્વારો શરૂ કરવા.
5. કોઈ વિશિષ્ટ વિષય ક્ષેત્રમાં વિપુલ અને સમૃદ્ધ માહિતીના ઝોતો ધરાવતા ગ્રંથાલયો સાથે મળીને પ્રલેખ વિતરણ સેવા પૂરી પાડવી.

6. સંશોધન ભાગીદારી માટે પરિણામલક્ષી વાતાવરણ વિકસાવીને માહિતીના સ્ત્રોતોનો મહત્તમ ઉપયોગ શક્ય બનાવી શકાય.
7. એક સમાન માનકો અપનાવીને રાષ્ટ્રના ગ્રંથાલયો અને માહિતીકેન્દ્રોની કાર્યવાહીઓ અને સેવાઓમાં કમ્પ્યુટરાઈઝેશન કાર્ય અમલમાં મૂકવું.
8. વૈજ્ઞાનિકો, ઈજનેરો, સંશોધકો, સમાજશાસ્ત્રીઓ, શિક્ષણવિદો, અધ્યાપકો અને વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે ઈ-મેઈલ, બુલેટિનબોર્ડ, ફાઈલ ટ્રાન્સફર (સ્થળાંતર), કમ્પ્યુટર/ઓડિયો/વિડીયો કોન્ફરન્સ વગેરે દ્વારા વૈજ્ઞાનિક પ્રત્યાયનની સગવડ પૂરી પાડવી.
9. દેશના કોઈપણ ખૂણામાં બેઠેલા ઉપભોક્તાને સ્થળ અને અંતરના અવરોધ વિના પુસ્તકો, મોનોગ્રાફ્સ, ક્રમાંકો, મહાનિબંધો અને અગ્રંથ સામગ્રી વગેરે અંગેના સ્ત્રોતો જ્યાંથી પણ ઉપલબ્ધ હોય તે શોધીને મેળવીને અદ્યતન પ્રત્યાયન અદ્યતન ટેકનોલોજીના સહારે પ્રલેખોની સંઘસૂચિની માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવવી.
10. ઓનલાઈન માહિતી સેવા પૂરી પાડવા માટે પ્રોજેક્ટ, સંસ્થાઓ તથા નિષ્ણાંતોના ડેટાસંપુટ (Database)નું નિર્માણ કરવું.
11. દેશભરમાં ગ્રંથાલયો, પ્રલેખન કેન્દ્રો અને માહિતી કેન્દ્રો વચ્ચે સહકાર જળવાઈ રહે તે માટે પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવું. જેથી આવા સ્ત્રોતો નબળા સંસાધન કેન્દ્રોના ફાયદા માટે સેતુરૂપ બની શકે અથવા ઉપયોગી થઈ શકે.
12. ઈન્ફોલબનેટનું સંચાલન કરે અને આગળ ધપાવે તેનો યોગ્ય નિભાવ કરી શકે તે માટે યોગ્ય ગુણવત્તા યુક્ત વ્યવસાયિક માનવશક્તિનો વિકાસ કરવો, અને
13. ટેકનીક્સ, પદ્ધતિઓ, પ્રક્રિયાઓ, હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર સેવાઓ વગેરે માટે માનકો અને એક સમાન માર્ગદર્શિકાઓ વિકસાવવી. તેમજ બધાં જ ગ્રંથાલયો વાસ્તવમાં તેનો અમલ કરે તે માટે પ્રોત્સાહન આપવું જેથી સ્ત્રોતોને એકત્ર કરવામાં ભાગીદારી અને વિનિમય કરવામાં સરળતા રહે.

સંઘના આવેદનપત્રમાં (Memorandum of Association) જણાવ્યા અનુસાર ઈન્ફોલબનેટના મુખ્ય ઉદ્દેશો આ પ્રમાણે છે :

1. “માહિતી પ્રાપ્તિ અને સ્થળાંતર (તબદીલ)ની પ્રક્રિયાઓના સશક્તિકરણમાં સુધારો કરવો. પ્રત્યાયન સુવિધાઓ સ્થાપવી અને વિકસાવવી જેથી તે સ્કોલરશીપ, અધ્યયન, સંશોધન અને શૈક્ષણિક વ્યવહારમાં સંબંધિત એજન્સીઓના સહકાર અને સમન્વયથી આગળ વધવામાં સહાયતા મળે ; અને
2. માની લીધેલી યુનિવર્સિટીઓ, કોલેજો, યુનિવર્સિટીઓ, યુજીસીના માહિતી કેન્દ્રો, રાષ્ટ્રીય મહત્ત્વ ધરાવતી સંસ્થાઓ અને R & D સંસ્થાઓ વગેરેના ગ્રંથાલયો સાથે ઈન્ફોલબનેટ, કમ્પ્યુટર જોડાણ કરીને પ્રત્યાયન નેટવર્ક વિકસાવે છે.

(Source : [http : //meh.inflibnet.ac.in](http://meh.inflibnet.ac.in))

તમારી પ્રગતિ ચકાસો.

2. ઈન્ફોલબનેટના ઉદ્દેશો સંશોધન ભાગીદારીમાં કઈ રીતે મહત્ત્વનાં છે તે સ્પષ્ટ કરો.

નોંધ : 1. નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

2. એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારા ઉત્તરો સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13.2.3 ઈન્ફ્લિબનેટના કાર્યો (Functions of INFLIBNET)

ઉદ્દેશોને પરિપૂર્ણ કરવા માટે પ્રાયોગિક રીતે ઈન્ફ્લિબનેટ નીચે પ્રમાણેના કાર્યો કરે છે.

◆ એકરૂપ માનકો અને માર્ગદર્શિકાઓ (Uniform standard & Guidelines)

એકરૂપ માનકો અનુસાર દેશભરના ગ્રંથાલયો અને માહિતીકેન્દ્રોમાં કમ્પ્યુટરાઈઝેશનનું અમલીકરણ કરી યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રોને રાષ્ટ્રીય નેટવર્ક દ્વારા જોડે છે.

આ નેટવર્ક કમ્પ્યુટરાઈઝેશન અને તેને સંલગ્ન પ્રક્રિયાઓને કાર્યક્ષમ બનાવવા એકરૂપ માર્ગદર્શિકા વિકસાવશે. જેના દ્વારા ગ્રંથાલયો અને માહિતીકેન્દ્રો સુંદર રીતે માહિતી ભાગીદારી અને વિનિમય માટે સંશોધનોની ઉપયોગિતા વધશે.

◆ ઈન્ફ્લિબનેટ સ્ત્રોતો અને સેવાઓ : (INFLIBNET Resources & services)

1. ઈન્ફ્લિબનેટ ભારતમાં જુદા જુદા ગ્રંથાલયોના માહિતી સ્ત્રોતોની સંઘસૂચિ તૈયાર કરી બધાં જ ગ્રંથાલયોના ઉપભોક્તાઓને પ્રલેખ સંગ્રહની પ્રાપ્તિ કરાવશે.
2. આ ઉપરાંત તે યુજીસીના માહિતીકેન્દ્રો અને નિસાતના પ્રાદેશિક માહિતીકેન્દ્રો દ્વારા તૈયાર કરાયેલ વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી સ્ત્રોતો તેના સારસંક્ષેપો અને ઉદ્ધરણ સાથે માહિતી પ્રાપ્તિ કરાવશે.
3. આ ઉપરાંત ભારતીય ભાષાઓમાં મૂલ્યવાન માહિતી સ્ત્રોતોના આર્કાઈવલ બનાવવાની પદ્ધતિ પણ વિકસાવશે.
4. આ ઉપરાંત સૂચિકરણ, આંતરગ્રંથાલય લોન, સૂચિનું નિર્માણ વગેરેમાં ભાગીદારી કરવા પ્રોત્સાહન આપશે. જેથી ડુપ્લીકેશન ટાળી શકાય અને દેશના ગ્રંથાલયો, માહિતીકેન્દ્રો, પ્રલેખન કેન્દ્રો વચ્ચે સહકારની ભાવના કેળવાય તે માટે બળ પૂરું પાડશે.
5. પ્રોજેક્ટની આધારભૂત માહિતી તૈયાર કરીને નિષ્ણાંતો અને સંસ્થાઓને અસરાકરક રીતે માહિતી પૂરી પાડશે.
6. આ ઉપરાંત દેશભરના વૈજ્ઞાનિકો વચ્ચે શૈક્ષણિક પ્રત્યાયન થઈ શકે તે માટે ઈ-મેઈલ, એફટીપી, કમ્પ્યુટર અને ઓડિયોવિડીયો કોન્ફરન્સીંગની સગવડ પૂરી પાડશે.
7. કમ્પ્યુટરાઈઝેશન ક્ષેત્રે વ્યવસાયિકોને તાલીમ આપશે.
8. ઈન્ફ્લિબનેટ સેન્ટર તેના ઉદ્દેશોને સુસંગત સંશોધન અને વિકાસની પ્રગતિ કરવા દેશ - વિદેશની અન્ય સંસ્થાઓ સાથે સહકાર કેળવશે.
9. આ ઉપરાંત આવક ઊભી કરવા માટે સલાહ અને માહિતી સેવાઓ પણ પૂરી પાડશે.

13.2.4 ઈન્ફ્લિબનેટની પ્રવૃત્તિઓ : (Activities of INFLIBNET)

ભારતમાં શૈક્ષણિક અને સંશોધન સમુદાય માટે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોના આધુનિકરણના દ્વાર ઈન્ફ્લિબનેટે ખોલી આપ્યા છે. આ ઉપરાંત માહિતી સ્ત્રોતોનો મહત્તમ ઉપયોગ થાય તે માટે ગ્રંથાલયો અને માહિતીકેન્દ્રોને ટેકનોલોજી થકી આંતરજોડાણ કરે છે. ઈન્ફ્લિબનેટનો મહત્ત્વનો હેતુ શૈક્ષણિક અને સંશોધન સમુદાયમાં પ્રત્યાયનને વિકસાવવાનો છે. ઈન્ફ્લિબનેટના ઉદ્દેશોને પરિપૂર્ણ કરવા માટે તે કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ કરે છે.

આમાંની કેટલીક પ્રવૃત્તિઓને નીચે મુજબના પેટા વિભાગોમાં વિભાજિત કરેલ છે.

(a) સોફ્ટવેર વિકાસ (Software Development)

ઈન્ફ્લિબનેટ સાથે સહભાગી થનાર ગ્રંથાલયોના રોજિંદા કાર્યોમાં યાંત્રિકીકરણ થઈ શકે, તે માટે SOUL (સોફ્ટવેર ફોર યુનિવર્સિટી લાયબ્રેરી) સોફ્ટવેર વિકસાવેલ છે. આ સોફ્ટવેર ક્લાયન્ટ સર્વર બેઝ પર વિન્ડોઝ આધારિત MS SQL સર્વરના આધારે માહિતીસંગ્રહ અને પુનઃપ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. આ ઉપરાંત તે આંતરરાષ્ટ્રીય માનકો જેવાં કે MARQ21 CCF, AACR-2R, ISO - 2709) વગેરેને પણ સહાય કરે છે. અત્યાર સુધીમાં તેણે 450થી વધુ ગ્રંથાલયોમાં તેનું સફળ પ્રસ્થાપન Installation કરી દીધેલ છે. આ સોફ્ટવેરમાં છ મોડ્યુલ્સ છે. જેવાં કે પરિગ્રહણ, સૂચી પરિક્રમણ, ઓપેક, સામયિક નિયંત્રણ અને વહીવટી (Acquisition, catalogue circulation, Opac, Serial

control અને Administradtion, આ ઉપરાંત સોફ્ટવેરનું નેટવર્ક માળખું યુનિવર્સિટીના વિવિધ ગ્રંથાલયોને સાથે મળીને કાર્ય કરવા તથા આધાર સામગ્રી વિતરણ કરવાના હક ઈન્ફોલબનેટના V-SAT નેટવર્ક થકી આપે છે. ઈન્ફોલબનેટ તેનાં પાંચ પ્રાદેશિક કેન્દ્રો મુંબઈ, પતિયાલા, અમદાવાદ, હૈદરાબાદ અને બેંગલોર ખાતે વિકસાવેલા છે.

આ સેન્ટરે કેટલાંક યુટિલીટી સોફ્ટવેર પણ વિકસાવેલા છે. જે યુનિવર્સિટી દ્વારા વિનંતીથી પ્રાપ્ત કરી શકાય. આ યુટિલીટી સોફ્ટવેર યુનિયન ડેટાબેઝમાંથી માહિતી શોધવાની (OPAC), કેટલોગ કાર્ડ, બનાવવાની ડુપ્લીકેશન થતાં રેકોર્ડના ચેકીંગ માટેની સગવડ આપે છે. આ ઉપરાંત પુસ્તકો, થિસીસ, સામયિક વગેરેની માહિતી Dbase, Foxpro અને Text file માંથી ISO - 2709 ફોર્મેટમાં રૂપાંતરિત કરવાની સગવડ પણ આપે છે.

(b) યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોનું નેટવર્કિંગ : (Networking of University Libraries)

આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત જે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયો ફંડ મેળવે છે તેઓ ERNET, VSNL, NICNET અને બીજા ISP ને પણ લવાજમથી મેળવી શકે છે. આ કેન્દ્ર UGCNET અંતર્ગત WAN વિકસાવવાનું પણ આયોજન કરે છે. જેમાં 170થી વધુ યુનિવર્સિટીઓ અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને જોડવામાં આવશે. આ કેન્દ્રે નિષ્ક્રિય યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોનું તેમના કેમ્પસમાં LAN થકી બધાં જ વિભાગોને જોડીને પછીથી WANથી જોડવાની પણ સલાહ આપી છે.

(c) ડેટાબેઝનો વિકાસ (Development of Databases) :

ઈન્ફોલબનેટે પુસ્તકો, મહાનિબંધો, હયાત સામયિકો અદ્યતન સામયિકો (CD-ROM) અને DDC સામયિકો વગેરેની આધારભૂત સામગ્રી વિકસાવેલ છે.

◆ **પુસ્તકોનો ડેટાસંપૂટ (Books database) :**

આ વાઙ્મય સૂચિગત સામગ્રી છે જેમાં પુસ્તકો, મોનોગ્રાફ, સંદર્ભ અને પાઠ્ય પુસ્તકો, કોન્ફરન્સ પ્રોસીડીંગ વગેરેની વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી આવરી લીધેલ છે. જે ઈન્ફોલબનેટ પ્રોગ્રામ અંતર્ગત સહભાગી ગ્રંથાલયોને માહિતી પૂરી પાડે છે. આ ડેટાસંપૂટમાં 100 યુનિવર્સિટીના 30 લાખથી વધુ રેકોર્ડ્સ છે જે સતત વધ્યા કરે છે. આ ઉપરાંત 20 લાખ યુનિક રેકોર્ડ્સ જે 70 યુનિ.ઓનો અને બાકીના હજી પ્રક્રિયામાં છે. જે સહભાગી ગ્રંથાલયો ઓનલાઈનથી ગ્રંથનામ, કર્તા, પ્રકાશક, વિષય મથાળા ISBN No. અને બુલિયન ઓપરેટર વગેરેથી માહિતી પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

◆ **સામયિકોનો ડેટાસંપૂટ (Serials database) :**

ઉપભોક્તાઓ સામયિકોનો ડેટાસંપૂટ (સામયિકના) નામથી, ધારક (holdings) સામયિકો, દ્વિતીયકક્ષાના સામયિકો, પ્રલેખન વિતરણ કેન્દ્ર (Document Delivery Centres) હેઠળના અદ્યતન સામયિકો અને સામયિક ડેટાસંપૂટો ઈન્ટીગ્રેટેડ શોધ (નવી પદ્ધતિ)થી મેળવી શકે છે.

ઉપભોક્તાઓ સામયિકનો સાંધિક (Union) ડેટાસંપૂટ અને તેની જુદી જુદી કડીઓ (Links) જેવી કે ISSN, (પ્રકાશન) અવધિ, પ્રકાશક, પ્રકાશન સ્થળ, વિષય મથાળા જે ગ્રંથાલયમાં ઉપલબ્ધ હોય તેના નામ અને બુલિયન સર્ચ આપીને સામયિક સાંધિક ડેટાસંપૂટમાંથી માહિતી શોધી શકે છે. આ ધારક (holdings) સામયિકોના સાંધિક ડેટાસંપૂટ ધરાનવાર 96 યુનિવર્સિટીઓ/સંસ્થાઓના આશરે 47,591 (સામયિક) ડેટાસંપૂટ જુદી જુદી યુનિવર્સિટીઓના ધરાવે છે. તેમાં 13,751 ગ્રંથનામોમાં સામયિકના નામ, વિદ્યાવાન જર્નલ્સ ; સામયિકો વગેરેને વર્ગીકૃત કરીને યુનિવર્સિટી/સંસ્થાઓના ગ્રંથાલયોના સામયિક સંગ્રહમાં આવરી લીધા છે.

◆ **દ્વિતીય કક્ષાના સામયિકોનો ડેટાસંપૂટ (Secondary Serial Database) :**

1999માં આ સંપૂટ સેવાની શરુઆત થઈ આ સંપૂટ 115 યુનિવર્સિટી સંસ્થાઓના ગ્રંથાલયોના 462 ગ્રંથનામો સાથે ફ્લોપી ડીસ્ક (CD-ROM) વગેરે અંગેની માહિતીનો સંગ્રહ છે.

◆ **અદ્યતન સામયિકોનો ડેટાસંપૂટ (Current Serial database) :**

આ સંપૂટમાં 11,892 અદ્યતન સામયિકોનો સંગ્રહ છે. જે 192 યુનિવર્સિટી સંસ્થાઓને આવરી લે છે. જે સામયિકોના નામ સાથે સહભાગી ગ્રંથાલયોના નામનું લિસ્ટ પણ આપે છે.

◆ **મહાનિબંધોનો ડેટાસંપૂટ (Theses Datatbase) :**

ભારતની જુદી જુદી યુનિવર્સિટીઓમાં રજૂ કરવામાં આવેલ પીએચ.ડી.ના મહાનિબંધોના રેકોર્ડ્સનો અહીં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. હાલમાં 1.4 લાખથી વધુ રેકોર્ડ્સ છે આ સંપૂટમાં મહાનિબંધોના સારસંક્ષેપ ઉમેરવાનું પણ વિચારેલ છે.

(d) ગ્રંથાલયોનું યાંત્રીકરણ (Automation of Libraries) :

સંસાધન ભાગીદારીના હેતુની પરિપૂર્ણતા નેટવર્કિંગ દ્વારા જ થઈ શકે જેના માટે દરેક સહભાગી ગ્રંથાલયોનું યાંત્રીકરણ થયેલું હોવું જોઈએ. ઈન્ફ્લિબનેટ કેન્દ્ર યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયના યાંત્રીકરણ માટે સહાયતા કરે છે. વર્તમાનમાં (1999-2000) 142 યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોને યાંત્રીકરણ માટે ગ્રાન્ટ ફાળવેલ હતી. બાકીના ગ્રંથાલયોને નવમી પંચવર્ષીય યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવશે. ગ્રાન્ટ મેળવતા ગ્રંથાલયોએ ઈન્ફ્લિબનેટ સાથે (MOU) કરવા પડે છે. 450 ગ્રંથાલયોમાં સોલ (SOUL)નું સફળ પ્રસ્થાપન થઈ ચૂકેલ છે.

(e) માનવ સંસાધન વિકાસ તાલીમ (Human Resources Development Training) :

ઈન્ફ્લિબનેટ કાર્યક્રમના સફળ અમલીકરણ માટે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલય કર્મચારીઓની કુશળતા વિકસાવવી જરૂરી છે. આ હેતુને પૂર્ણ કરવા ઈન્ફ્લિબનેટ સેન્ટરે જુદા જુદા કાર્યક્રમોનું આયોજન કરેલ છે. ગ્રંથાલયમાં કાર્યરત કર્મચારીઓ માટે એક મહિનાનો તાલીમ કાર્યક્રમ મૂળભૂત રીતે ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવાઓમાં કોમ્પ્યુટરના ઉપયોગને લગતી તાલીમ આપવામાં આવે છે. (On the site) તાલીમ કાર્યક્રમ અંતર્ગત કમ્પ્યુટરાઈઝેશન કાર્ય શરૂ કરવાની પ્રારંભિક તાલીમ ઈન્ફ્લિબનેટ કર્મચારીઓ આપે છે. ઈન્ફ્લિબનેટે 4 સમાહના ગાળાના અને એક સમાહના ગાળાના સાત વર્કશોપ યોજેલ છે. સંકલિત ગ્રંથાલય સંચાલન સોફ્ટવેર (ILMS)ના ઉપયોગમાં સમસ્યા નિવારણ માટે ઈન્ફ્લિબનેટે તેના ઉપભોક્તાઓને (ILMS) તાલીમ એક અઠવાડિયા માટે આપેલ છે. SOUL સોફ્ટવેર કે જે 450 ગ્રંથાલયોમાં સફળ રીતે પ્રસ્થાપિત થયેલ છે. તેને માટે કેન્દ્ર ગ્રંથાલયના કર્મચારીઓને એક અઠવાડિયાની તાલીમ આપે છે.

ઈન્ફ્લિબનેટ સેન્ટર ગ્રંથાલય કમ્પ્યુટરાઈઝેશન વિષયવસ્તુ (Themes) આધારિત કોન્ફરન્સ અને વર્કશોપનું આયોજન પણ કરે છે.

(કેલિબર) અર્થાત્ (Convention on Automation of Libraries in Educational and Research Institutions). આ કોન્ફરન્સનું વાર્ષિક આયોજન સેન્ટર દ્વારા થાય છે. અત્યાર સુધી આ સેન્ટરે 10 જેટલી કોન્ફરન્સનું આયોજન કરેલ છે. આ સિવાય આ કેન્દ્રે બે દિવસીય કાર્યક્રમ કે જેને (PLANNER) કહેવાય છે તે મુખ્યત્વે ઉત્તર પૂર્વના રાજ્યોની સમસ્યાઓ અને તેના મુદ્દાઓના સંદર્ભમાં હોય છે. આ કાર્યક્રમની શરૂઆત 2003થી થઈ.

જુદા જુદા પ્રદેશોમાં કોલેજ ગ્રંથપાલોને પણ તાલીમ આપવા માટે પ્રાદેશિક ભાષા પર ભાર મૂકવામાં આવે છે. આ કેન્દ્રે (IRTPLA- INFILBNET regional Training Programme on Library Automation) પણ આયોજન કરેલ છે. આ કેન્દ્રે 35 IRTPLA આયોજન કરીને ગ્રંથાલય કર્મચારીઓને તાલીમ આપેલ છે.

13.2.5 ઈન્ફ્લિબનેટના વિભાગો (Departments of INFLIBNET) :

ઈન્ફ્લિબનેટે તેના કાર્યોને સારી રીતે સંચાલિત કરવા માટે વિભાગોની વ્યવસ્થા ઊભી કરેલ છે. જેમકે (Database Development and maintcnance, Database Research and Development, e-Education Department, HRD and Consultaney Department, Informatices, Network Testing and Quality Centre, Software and R&d Development)

નીચે જણાવેલ પેટા વિભાગોમાં ડેટા સંપૂર્ણ વિકાસ અને નિભાવ, ડેટાસંપૂર્ણ સંશોધન અને વિકાસ ઈ-શિક્ષણ વિભાગ, માનવ સંસાધન વિભાગ અને પરામર્શન વિભાગ, માહિતીશાસ્ત્ર, નેટવર્ક તાલીમ અને ગુણવત્તા કેન્દ્ર, સોફ્ટવેર તથા સંશોધન અને વિકાસ, વેબ વિકાસ આપણે જે-તે વિભાગો, તેની પ્રવૃત્તિઓ અને ભાવિ કાર્યોના આયોજન વિષે સમજીશું.

1. ડેટાસંપૂર્ણ વિકાસ અને નિભાવ વિભાગ (Database Development and maintcnance Department) : આ વિભાગ તેના સહભાગી ગ્રંથાલયોને વિશ્વભરની વાઙ્મયસૂચિગત માહિતીની સંઘસૂચિ પ્રાપ્ત થઈ શકે તે માટે જવાબદાર છે. આ ઉપરાંત તે સહભાગી ગ્રંથાલયો દ્વારા વિકાસ પામેલ ડેટા સંપૂર્ણનું સાતત્ય અને ગુણવત્તા જળવાઈ રહે તેની પણ વ્યવસ્થા કરે છે. હાર્ડવેર, સોફ્ટવેર, ડેટા મેળવવાની પદ્ધતિઓ અને પ્રક્રિયાઓમાં ધોરણો વિકસાવવા એકરૂપ (Uniform) અને પ્રક્રિયાઓમાં માર્ગદર્શિકા બનાવવાની સૌથી મોટી જવાબદારી પણ નિભાવે છે.

તેણે પુસ્તકો, મહાનિબંધો, સામયિકોના ધારક સામયિકોની માહિતી વિવિધ યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોમાં અદ્યતન સામયિકો DDC સામયિકો (પ્રલેખ વિતરણ કેન્દ્રના સામયિકો) નિષ્ણાંતો, સંશોધન પ્રોજેક્ટ અને નિસ્સાત પ્રોજેક્ટ વગેરે અંગેના સાંધિક ડેટાસંપૂટો વિકસાવ્યા છે.

તે આ બધા ડેટાબેઝને સતત અદ્યતન કરી (અપડેટ) જાળવી રાખે છે. આ વિભાગ રાષ્ટ્રીય આધારરૂપ વ્યવસ્થાના માર્ગદર્શન હેઠળ વિકાસશીલ ડેટાસંપૂટનું કાર્ય કરે છે. જેમાં માનકો, હસ્તપત્રો. ટેકનીકલ રીપોર્ટ અને અગ્રંથ સાહિત્ય પણ સમાવિષ્ટ છે.

2. **ડેટાસંપૂટ સંશોધન અને વિકાસ વિભાગ (Database Research and Development Department) :** આ સમૂહ ડેટાસંપૂટના વિકાસ, જાળવણી અને અદ્યતનતા સંદર્ભે ઉદ્ભવતી સમસ્યા અંગે ધ્યાન રાખે છે. આ ઉપરાંત સહભાગી ગ્રંથાલયોને ડેટાસંપૂટ વિકાસમાં સહાયતા કરે છે. ડેટાસંપૂટ નિર્માણ જેવા કે, CCF અને MARC- 21માં રૂપાંતરણ અને જાળવણી, CD-ROM આધારિત વાઙ્મયસૂચિગત ડેટાસંપૂટની પુનઃપ્રાપ્તિ સોફ્ટવેર, સંઘસૂચિ માટે પુનઃપ્રાપ્તિ માટેનું ઉપયોગિતાનું સાધન (Utility software) બહુવિધ ભાષાઓના ડેટાસંપૂટની સંઘસૂચિ માટે સોફ્ટવેર સાધન બનાવવાની મહત્વની પ્રવૃત્તિ પણ કરે છે.
3. **વિજ્ઞાણકીય શિક્ષણ વિભાગ (E-Education Department) :** August - 2001માં વ્યવસાયિકોને વિજ્ઞાણકીય શિક્ષણ અને વેબ આધારિત તાલીમ આપી શકાય તે માટે સંશોધન અને વિકાસ પ્રવૃત્તિઓના હેતુઓ સાથે આ વિભાગની સ્થાપના થઈ. કોમ્પ્યુટર ટેકનોલોજી ક્ષેત્રે અદ્યતન ટેકનોલોજીમાં આવતા પરિવર્તન સાથે તે મુખ્યત્વે સંકળાયેલ છે. તેની કેટલીક મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓમાં વિજ્ઞાણકીય શિક્ષણ, લેબ, ઈન્ફોલબનેટ સેન્ટરમાં ઊભી કરવી અને પુનઃપ્રાપ્તિ સોફ્ટવેર વિકાસનું આયોજન વિજ્ઞાણકીય શિક્ષણ નીતિઓની સમીક્ષા અને અમલીકરણ અને વિજ્ઞાણકીય શિક્ષણ માળખું વિકસાવવું. આ સેન્ટર દ્વારા માનવ સંસાધન વિકાસ વિભાગના સહયોગથી વિજ્ઞાણ શિક્ષણ અભ્યાસક્રમનું વિતરણ કાર્ય કરવા તેણે (સેન્ટરે) પોતાના સ્ત્રોત તથા ટેકનોલોજી પણ વિકસાવેલ છે. જે ભવિષ્યમાં કરવાના જુદા જુદા વિજ્ઞાણકીય તાલીમ કોર્સનું પ્રસ્થાપન કરેલ છે. આ ઉપરાંત આ વિભાગ જે સંશોધન અને વિકાસશીલ સંસ્થાઓ / યુનિવર્સિટીઓ /કોલેજો, ઈન્ફોલબનેટ સેન્ટર સાથે સહકાર કરવા ઈચ્છે છે. તેને માર્ગદર્શન સેવા પણ આપે છે. આ ઉપરાંત તે વિજ્ઞાણકીય ડિઝિટલ ગ્રંથાલય અને જ્ઞાન સંસાધનનું અમલીકરણ કરવા ટેકનીકસ વિકસાવેલ છે.
4. **માનવ સંસાધન વિકાસ અને પરામર્શદાન વિભાગ (HRD and Consultancy Department) :** આ વિભાગ જુદા જુદા તાલીમ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરે છે. ઘણીવાર તે વિવિધ રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ જેવી કે ICSSR, NASSDOC, All India Radio વગેરે સાથે પણ સહકાર સાધે છે. ઈન્ફોલબનેટ સેન્ટર કેટલાક લાંબાગાળાના તેમજ ટૂંકાગાળાના કાર્યક્રમોનું પણ આયોજન કરે છે. આ સમૂહ દ્વારા રાષ્ટ્રીય સેમિનાર કેલિબરનું નિયમિત આયોજન થાય છે. આ સમૂહનો મૂળભૂત ઉદ્દેશ ગ્રંથાલયને યાંત્રીકરણના અમલીકરણ માટે તૈયાર કરવાનો છે. તથા ગ્રંથપાલોને ગ્રંથાલયના યાંત્રીકરણ માટે મદદ કરવાનો છે.
5. **માહિતીશાસ્ત્ર વિભાગ (Informatics Department)**
ઈન્ફોલબનેટ સેન્ટરનો પ્રમુખ ઉદ્દેશ દેશભરના શૈક્ષણિક અને સંશોધન સમુદાયને માહિતી સેવા પૂરી પાડવાનો. જેને માટે આ કેન્દ્ર શૈક્ષણિક સમુદાયની પ્રાથમિક જરૂરિયાતો સંતોષવા માટે તે કેટલાક મહત્વના એવા ડેટાબેઝ અને વિજ્ઞાણકીય સામયિક લવાજમથી મંગાવે છે. આ કેન્દ્ર ઈન્ટરનેટ સ્ત્રોતોની સૂચિ બનાવી Online વિજ્ઞાણ સ્ત્રોતો પૂરાં પાડે છે. ભવિષ્યમાં જર્નલનો કુલ ટેક્સના સંપૂર્ણ લેખ Online પ્રાપ્ત થાય તે છે. આ સેન્ટર CD-ROM આધારિત વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી સેવા, આંતરરાષ્ટ્રીય STN ની અનુક્રમણિકા પેજ સેવા, ડેટાબેઝ સેવા, પ્રલેખ વિતરણ સેવા, વગેરે પૂરા પાડે છે. તે SOUL ને પ્રોત્સાહિત કરે છે. ઈન્ટરનેટ સ્ત્રોતોનું વ્યવસ્થાપન કરે છે. કન્સોર્ટિઆના માધ્યમ દ્વારા સંસાધન ભાગીદારીને વેગ આપે છે.

6. નેટવર્ક પરીક્ષણ અને ગુણવત્તા કેન્દ્ર (Network Testing and Quality Centre) : નેટવર્કિંગ, પરીક્ષણ અને ગુણવત્તા સંચાલન ક્ષેત્રમાં સંશોધન અને વિકાસ પ્રવૃત્તિઓને આ વિભાગ પ્રોત્સાહન આપે છે. આ વિભાગનો મુખ્ય હેતુ કેમ્પસ પ્રમાણે નેટવર્ક સ્થાપવાનો, જાળવણી કરવાનો અને અદ્યતન કરતાં રહેવાનો તથા UGC નેટવર્ક સાથે સંકલન કરવાનો છે. ગુણવત્તાયુક્ત નેટવર્ક અને સંચાલન નેટવર્ક માટે જે-તે ક્ષેત્રમાં કેટલાક તાલીમ કાર્યક્રમો, કાર્યશિબિર વગેરેનું આયોજન પણ કરે છે.
7. સોફ્ટવેર તથા સંશોધન અને વિકાસ વિભાગ (Software and R & D Department) આ વિભાગે ગ્રંથાલય યાંત્રીકરણ માટે SOUL સોફ્ટવેર વિકસાવેલ છે. તે ઈન્ફિલબનેટ સેન્ટરના અન્ય વિભાગોને સોફ્ટવેર અને ટેકનોલોજી સહાયતા પણ કરે છે. સાંધિક ડેટાસંપૂર્ણ જાળવણી, વ્યવસ્થીકરણ અને અદ્યતન રાખવા તે આ વિભાગની સૌથી મોટી પ્રવૃત્તિ છે. વર્તમાન સમયમાં વિભાગ પાસે આઠ સાંધિક ડેટાસંપૂર્ણ છે. આ વિભાગ સંપૂર્ણ વેબ આધારિત ગ્રંથાલય વ્યવસ્થા પદ્ધતિ SOULમાં બહુવિધ ભાષામાં માધ્યમ, ડેટા રૂપાંતરણ ઉપયોગિતા સ્થાપવાનું તથા MARC-21 આધારિત ડેટાબેઝ નિર્માણ સાધનો વિકસાવવાનું પણ આયોજન હાથ ધરેલ છે.
8. વેબ વિકાસ (Web Development) : ઈન્ફિલબનેટની વેબસાઈટ પર જોઈએ તો આપણે જોઈશું કે વિશાળ માત્રામાં માહિતી ઉપલબ્ધિ માટે વેબ વિકાસ વિભાગ એ સંશોધન અને શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓમાં વેબસાઈટએ સંશોધન સ્ત્રોતોના દ્વારા ખોલી આપવામાં કાર્યરત છે. સેન્ટરની વેબસાઈટ ડિઝાઈન, જાળવણી અને અપડેટિંગ માટે મુખ્યત્વે જે તે વિભાગ જવાબદાર છે. વેબસાઈટમાં ઉપભોક્તાના રીપોર્ટ્સ રાખવાનું કામ પણ તે કરે છે. આધુનિક ટેકનોલોજીના સહારે સેન્ટરમાં માળખાકીય સુધારા કરવામાં પણ સહાયતા કરે છે. મુખ્યત્વે તે સહભાગી ગ્રંથાલયોના યાંત્રીકરણ માટે SOUL પ્રતિષ્ઠાપન (Installation) માટે જવાબદાર છે. આ ઉપરાંત તે હાર્ડવેર, સોફ્ટવેરની પણ મદદ કરે છે. આ વિભાગ ઈન્ફિલબનેટના આંતરિક માહિતીના સંચાલન માટે તે ઈન્ટ્રાનેટ (સેટ અપ) વિકાસ કરવાનું પણ કામ કરે છે.

13.2.6 ઈન્ફિલબનેટનું સભ્યપદ (INFLIBNET Membership) :

ઈન્ફિલબનેટ બે પ્રકારના સભ્યપદ આપે છે. એક પ્રાથમિક અને બીજું સંલગ્ન અથવા સંબંધિત સભ્યપદ યુનિવર્સિટીઓ હાલમાં ઈન્ફિલબનેટના પ્રાથમિક સભ્ય હોવાના કારણે યુનિવર્સિટી અનુદાન આયોગ તરફથી અનુદાન મેળવે છે. હાલમાં યુનિવર્સિટીઓ ઈન્ફિલબનેટનું પ્રાથમિક સભ્યપદ આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત (MOU) કરાર સહી કર્યા બાદ જ તે સભ્ય બને છે અને આપોઆપ પોતાને મળનાર લાભ અને જવાબદારીઓથી માહિતગાર થઈ જાય છે. બીજું સભ્યપદ એ સંબંધિત સભ્યપદ છે. આ કેટેગરીમાં જે સીધી રીતે (UGC) દ્વારા ગ્રાન્ટ નથી મેળવતા પરંતુ પબ્લીક ફંડ (લોકફાળો) થી ચાલતા શૈક્ષણિક અને સંશોધન સંસ્થાઓ, સરકારી વિભાગો, બિન નફાકારક સંસ્થાઓ (NGOs) વગેરે ફી આપીને ઈન્ફિલબનેટ સાથે (MOU) કરીને સભ્યપદ મેળવી શકે છે.

13.2.7 ઈન્ફિલબનેટના પ્રકાશનો (INFLIBNET Publication)

ઈન્ફિલબનેટ નીચે જણાવ્યા અનુસાર પ્રકાશનો બહાર પાડે છે.

1. કેલિબર કાર્યવાહી (Caliber Proceedings)
2. દ્વિતીયકક્ષાના સામયિકોની સંઘસૂચિ (આમાં વાઙ્મયસૂચિગત ડેટાસંપૂર્ણ CD-Romમાં સમાવિષ્ટ છે.)
3. ડેટા ગ્રહણ (Capturing) કરવાની માર્ગદર્શિકા : ઉપભોક્તા મેન્યુઅલ
4. ઈન્ફિલબનેટ ન્યૂઝલેટર (સને 1995 થી પ્રકાશિત થાય છે.)
5. પ્રલેખ વિતરણ કેન્દ્રના અદ્યતન સામયિકોની સંઘસૂચિ
6. વાર્ષિક અહેવાલ

કેલિબર કાર્યવાહી અને ન્યૂઝલેટર ઓનલાઈન સંપૂર્ણ ટેક્સ્ટ (લખાણ)માં મેળવી શકાય છે. આ ઉપરાંત આ સેન્ટર ઈન્ફિલબનેટ, SOUL અને INFONET વગેરેના વિસ્તરણ, પ્રસારણ માટે પુસ્તિકા (Brochures) પ્રકાશિત કરે છે.

13.3 ઈન્ફલિબનેટની સેવાઓ (INFLIBNET Services) :

નેટવર્કમાં વિસ્તરણ કરીને સંખ્યાબંધ સેવાઓ અને ફાયદાઓ ગ્રંથાલય નેટવર્ક દ્વારા મેળવી શકાય છે. લાગત-લાભની દૃષ્ટિએ (Cost-benefit) એક કાર્યરત / સેવા નેટવર્ક કરતાં બહુવિધ કાર્યરત / સેવા નેટવર્કને મહત્તમ ન્યાય આપી શકે છે. જેમ જેમ સહભાગી થનારની સંખ્યા વધે તેમ તેમ ખર્ચમાં ઘટાડો થતો જાય છે.

ઈન્ફલિબનેટ બહુવિધ કાર્યરત (Multi Functional) સેવા નેટવર્ક છે જે નીચે પ્રમાણેની સેવાઓ આપે છે.

13.3.1 પ્રલેખ વિતરણ સેવા (Document Delivery Services)

ખૂબ ઓછા બજેટ સ્ત્રોત / બજેટ ધરાવતાં ગ્રંથાલયોના ખર્ચમાં વધારો કર્યા વગર માહિતી ખેંચની સમસ્યાના નિવારણ અર્થે ઈન્ફલિબનેટે દસ્તાવેજ વિતરણ સેવા DDS વિકસાવી છે. આ સેવા અંતર્ગત છ પ્રમુખ ગ્રંથાલયો નામ પ્રમાણે બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી (BHU), યુનિવર્સિટી ઓફ હૈદરાબાદ, જવાહરલાલ નહેરુ યુનિવર્સિટી, પંજાબ યુનિવર્સિટી, ઈન્ડિયન ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સાયન્સ (IIS) અને ટાટા ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ સોસિઅલ સાયન્સીસના (TISS) સ્ત્રોતોનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. આ ગ્રંથાલયો પ્રલેખ વિતરણ કેન્દ્ર DDC તરીકે ખૂબ જ ઓછી ફી નહીં નફો નહીં નુકશાન (No - Profit - No loss)ના આધારે સેવા આપે છે. જે વ્યક્તિ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ સાથે જોડાયેલ છે. તે આ સેવાનો લાભ વિનંતી કરી મેળવી શકે છે. પરંતુ ઈન્ફલિબનેટના સભ્યોને પ્રાથમિકતા અપાય છે. આવી વિનંતી જનલ્સના આર્ટિકલ, કોન્ફરન્સ પ્રોસીડીંગ્સ અથવા શૈક્ષણિક અને સંશોધનમાં જરૂરી સામગ્રી સ્વરૂપે હોઈ શકે. આ વિનંતી ઈ-મેલ, ફેક્સ, ટેલિફોન, પોસ્ટ દ્વારા થઈ શકે અને જે-તે વ્યક્તિને ઈ-મેલ, ફેક્સ, સ્પીડપોસ્ટ કે રૂબરૂ અપાય છે.

ઈન્ફલિબનેટ પ્રલેખ વિતરણ કેન્દ્ર DDC સાથે સહકાર કેળવીને અદ્યતન સામયિકના વિતરણ માટે (DDC) યુનિયન ડેટાબેઝ વિકસાવેલ છે. આ ડેટાબેઝ થકી દરેક ઉપભોક્તા DDC માં ઉપલબ્ધ સાહિત્યથી જાણકાર બને છે. આ ડેટાબેઝ ઓનલાઈન અને મુદ્રિત સ્વરૂપે ઉપલબ્ધ છે. વિનંતી કરવામાં આવેલ સાહિત્ય DDC સાથે ઉપલબ્ધ ન હોય તો તે સંલગ્ન સંસ્થાઓ પાસેથી પ્રક્રિયાઓ કરીને મેળવી આપી પૂરા પાડે છે.

13.3.2 વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી સેવા / ડેટાબેઝ સેવા (Bibliographic Information Service/Database Service)

ઈન્ફલિબનેટ વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી સેવા ઓનલાઈન (ઓફ લાઈન) ડેટાબેઝ, સીડી-રોમ ડેટાબેઝ, COPSAT અને OCLC's ફર્સ્ટ સર્ચ સેવા દ્વારા સેવા આપે છે.

◆ ડેટા બેઝ (સેવા) ઓનલાઈન પૂરી પાડવી : (Online Access to database)

ઈન્ફલિબનેટ કેન્દ્રએ આઠ ડેટાબેઝ વિકસાવ્યા છે. જેમાંથી પાંચ ડેટાબેઝ વાઙ્મયસૂચિગત છે. સામયિક સંગ્રહ, અદ્યતન સામયિકો, દ્વિતિય કક્ષાના સામયિકોની સૂચિ, મહાનિબંધો અને પુસ્તકો, બાકીના ડેટાબેઝ જેવા કે સંશોધન પ્રોજેક્ટ, નિષ્ણાંતો અને યુનિવર્સિટીના માહિતીકેન્દ્રો એ વાઙ્મયસૂચિગત સેવાની શ્રેણીમાં આવતા નથી. વાઙ્મયસૂચિગત ડેટાબેઝ એ એક સાધન છે. આ ડેટાબેઝમાં સહભાગી ગ્રંથાલયો પોતાના ડેટાનો સહકાર આપે છે. આ બધાં જ ડેટાબેઝ ઓનલાઈન ઉપલબ્ધ છે.

◆ સેવક સોફ્ટવેર (Sewak Software (Offline))

ઈન્ફલિબનેટે સેવક સોફ્ટવેર સાધન વિકસાવ્યું છે. જે ઉપભોક્તાના પ્રશ્નો / ઈન્કવાયરી ઈ-મેલ દ્વારા મેળવીને તેના જવાબ મોકલી આપે છે. ઉપભોક્તા વતી સેવક ડેટાબેઝ શોધી આપે છે. જેથી ઉપભોક્તાના સમય અને નાણાંનો બચાવ થાય છે.

◆ સીડી-રોમ ડેટાબેઝ (CD-ROM Database)

ઉપભોક્તાને વાઙ્મયસૂચિગત સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે INFLIBNET પાસે CD-ROM આધારિત ડેટાબેઝ જુદા જુદા વિષયો અને સંખ્યાબંધ વાઙ્મયસૂચિગત ડેટાબેઝ છે. આ સેવાઓ કોઈપણ જાતની ફી લીધા સિવાય (વિનામૂલ્યે) રાષ્ટ્રીયસ્તરે સંશોધકો અને શિક્ષણવિદોને પૂરી પડાય છે. ઉપભોક્તા પોતાની વિનંતી મોકલી આપે છે. જેને આધારે ડેટાબેઝ શોધીને તેમને ફ્લોપી કે ઈ-મેલ દ્વારા માહિતી

પૂરી પડાય છે. INFLIBNTE જે ડેટાબેઝ માટે લવાજમ ભરે છે. તેમાંના કેટલાક : Current Contents on Diskette : Social and behavioural Sciences; Dissertation Abstract International; humanities and Social Sciences Econlit; Economic literature વગેરે છે. આની વધુ માહિતી માટે વિદ્યાર્થીઓને Website વિઝિટ કરવાની સલાહ આપવામાં આવે છે. (Website : <http://inflibnet.ac.in/services/cdromDb;JSP>)

◆ કોપસેટ (COPSAT)

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રે ઈન્ફિલબનેટ કોપસેટ વિજ્ઞાન અને માહિતીના રાષ્ટ્રીય કેન્દ્રની સ્વરૂપમાં અદ્યતન અવબોધન સેવા આપે છે. આ સેવા મુખ્યત્વે સહાયથી આપવામાં આવે છે. (NCSI Indian Institute of Science, Bangalore.

આ સેવા વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં 4000થી વધુ પ્રમુખ જર્નલ્સની સેવાઓને આવરી લે છે. વિષયવસ્તુ ઉપરાંત COPSAT લેખકોની સંક્ષિપ્ત માહિતી પણ આપે છે. ઉપભોક્તા / ગ્રંથાલય / સંસ્થા 4000 જર્નલ્સમાંથી 40જર્નલ્સના એક સેટને લવાજમથી પસંદ કરી શકે છે. આ એક સેટની કિંમત પોષાય તેવી હોય છે.

◆ OCLC ની પ્રથમ શોધ સેવા (OCLC First Search)

ઉપભોક્તા સમુદાય દ્વારા વધુ પ્રમાણમાં વપરાતી OCLC ની પ્રથમ શોધ સેવા છે. આ ઓનલાઇન (Online) વાઝમયસૂચિગત સેવા છે. તે 85 ડેટાબેઝને આવરી લે છે. તેની લિન્ક www પર આપેલ હોય છે. આ ડેટાબેઝ મહત્વના ક્ષેત્રોને આવરી લે છે. આ સેવા (Online), સંપૂર્ણ ટેક્સ્ટ, પ્રલેખ વિતરણ, ગ્રંથાલય સંગ્રહ અને આંતર ગ્રંથાલય લોન સેવા પણ આપે છે.

ઈન્ફિલબનેટ કેન્દ્ર OCLC નું પ્રથમ શોધ સેવાનું લવાજમ ભરે છે અને કાર્યક્રમ હેઠળ યુનિવર્સિટીઓને મદદ કરે છે. ઉપભોક્તા ઈન્ફિલબનેટને વિનંતી મોકલે છે અને તે ઉપભોક્તાની શોધનું સંચાલન કરે છે. રેકોર્ડ્સ ડાઉનલોડ કરે છે અને તેનું પરિણામ ઉપભોક્તાને મોકલે છે. આ સેવા માત્ર વાઝમયસૂચિગત માહિતી પૂરતી પ્રતિબંધિત કરવામાં આવી છે. આ કેન્દ્રની સેવા પ્રાયોગિક ધોરણે શરૂ કરવામાં આવે છે.

CD-ROMs ડેટાબેઝ (Databases on CD-ROMs) :

ઈન્ફિલબનેટ કેન્દ્રએ સામયિક સંગ્રહ, ચાલુ સામયિકો, દ્વિતિય કક્ષાના કમિકોની સૂચિ, મહાનિબંધો, પુસ્તકો, વિધ્વત લેખો, પ્રોજેક્ટ્સ અને યુનિવર્સિટી માહિતી પદ્ધતિને લગતાં આઠ ડેટાબેઝ વિકસિત કર્યા છે. આ ડેટાબેઝ ઓન-લાઇન પ્રાપ્ય અને સમયાંતરે અદ્યતન કરવામાં આવે છે. આ સિવાય કેન્દ્ર પણ વિભિન્ન (વિવિધ) વિષયો ઉપરની વાઝમયસૂચિ સીડી-રોમ ડેટાબેઝ સુધી મોકલે છે. ઉપભોક્તા તેમની વિનંતી ગ્રંથપાલ દ્વારા મોકલે છે. અને શોધનું પરિણામ ઈ-મેઇલ કે ફ્લોપી દ્વારા પહોંચાડવામાં આવે છે. આ સેવા વિના મૂલ્યે આપવામાં આવે છે.

13.3.3 સૂચિ આધારિત સેવાઓ (Catalogue-based Services) આ સેવામાં સમાવિષ્ટ છે.

1. મોનોગ્રાફ્સ, કમિકો (સામયિકો) અને અગ્રંથ સામગ્રીનું સૂચિકરણમાં ભાગીદારી;
2. પુસ્તકો, કમિકો (સામયિકો) અને અગ્રંથ સામગ્રીની સંઘસૂચિ;
3. સૂચીકરણમાં ભાગીદારી અને સ્થાનની જાણકારી માટે ઓનલાઇન સૂચિ (OPAC)નો ઉપયોગ;
4. કાર્ડ, પુસ્તક, મેગનેટિક ટેપ/ફ્લોપી, દૃષ્ટિ સંબંધી (CD-ROM) અને કમ્પ્યુટર સ્વરૂપમાં; અને
5. ગ્રંથ પ્રક્રમણ અને પ્રસાધન

સ્રોતોની ભાગીદારી (Shared Resources) :

ભાગીદારી સૂચિકરણનો ઉદ્દેશ ઈન્ફિલબનેટના કોઈ અન્ય પ્રતિનિધિ ગ્રંથાલય દ્વારા પ્રકાશનોની સૂચિ તૈયાર કરી હોય તે વહેંચવાનો છે. આ સેવા નવા ઉમેરાયેલ પ્રકાશનોની સૂચિ માટે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયની નજીક અથવા પ્રાદેશિક કેન્દ્રો દ્વારા ઉપલબ્ધ સૂચિ માહિતીનો ઉપયોગ કરવા માટે ગ્રંથાલયને સમર્થ બનાવે છે. અર્થાત્ પ્રલેખનને નેટવર્કમાં પ્રથમ ઈનપુટ સમયે માત્ર એક જ વખત સૂચિબદ્ધ થશે. સૂચિકરણના પ્રયત્નો અને અનુભવોને વહેંચવામાં આવે છે.

સંઘસૂચિ (Union Catalogue) :

સંઘસૂચિ સેવાનો ઉદ્દેશ દેશના વિવિધ ગ્રંથાલયોમાં પ્રાપ્ય પુસ્તકો, મોનોગ્રાફ્સ, કમિકો (સામયિકો), અગ્રંથ સામગ્રીની સંઘસૂચિ પૂરી પાડવાનો છે. આ સેવા દ્વારા જ વિશિષ્ટ ગ્રંથાલય કે પુસ્તકાલયોને કે જ્યાં જરૂરી પ્રલેખોની નકલો ઉપલબ્ધ છે તેની માહિતી પૂરી પાડે છે. સંઘસૂચિઓને અદ્યતન રાખવાનું આયોજન છે. તે ભૌગોલિક નિકટતાની સાથે પ્રલેખના સ્થાનની માહિતી પૂરી પાડે છે. દા.ત. જો મૈસૂરના વૈજ્ઞાનિક સંઘસૂચિ શોધી રહ્યા હોય તો તે સ્પષ્ટ છે કે તે સૌ પ્રથમ મૈસૂરની આસપાસના ગ્રંથાલયોમાં તેની ઉપલબ્ધતામાં રસ દાખવશે. સંઘસૂચિ સેવા તેમને ઝેરોક્ષ નકલ અથવા પ્રલેખને આંતર ગ્રંથાલય લોન (ILL) દ્વારા મેળવવામાં મદદ કરશે.

ઓપેક (OPAC) :

ઓનલાઈન પબ્લિક એક્સેસ કેટલોગ સેવા વ્યક્તિગત ગ્રંથાલય સ્તરના અથવા યુનિવર્સિટીના અથવા ઉચ્ચસ્તરીય પ્રાદેશિક સૂચિ અંગેની માહિતી ઉપલોક્તાઓને ઓનલાઈન પૂરી પાડવા માટે આયોજિત કરવામાં આવી છે.

સૂચિ ઉત્પાદન સેવાએ વ્યક્તિગત ગ્રંથાલયોને તેમની ગ્રંથાલય સૂચિઓ, કાર્ડ, પુસ્તક, ચુંબકીય પટ્ટીઓ, ફ્લોપી/ CD-ROM વગેરે સ્વરૂપમાં બહાર પાડવાની સુવિધાઓ પૂરી પાડે છે.

ગ્રંથ પ્રક્રમણ (Book Processing) :

ગ્રંથ પ્રક્રમણ સેવાઓમાં ગ્રંથ પ્રશાધન, પીઠ પત્રિકા, ગ્રંથ કાર્ડ (ગ્રંથ) ઉમરણોની યાદી વગેરેનો ઈન્ફોર્મેશનમાં અલગ સ્તરે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

13.3.4 સંગ્રહ વિકાસ (Collection Development) :

માહિતી સ્ત્રોતોની પ્રાપ્તિમાં પસંદગી અને સહાય

13.3.5 પ્રત્યાયન/માહિતી આધારિત સેવાઓ (Communication/Information-based Services) :

આ કેન્દ્ર ઈ-મેઈલ, બુલેટિન બોર્ડ અને ફાઈલ તબદીલ કમ્પ્યુટર/શ્રાવ્ય/દૃશ્ય કોન્ફરન્સ દ્વારા શૈક્ષણિક પ્રત્યાયન પૂરા પાડે છે.

આ શ્રેણી હેઠળ આપણે ઈન્ફોર્મેશન દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સુવિધાઓના પ્રકારની ચર્ચા કરીશું. પ્રથમ, નિષ્ણાંતો પોતાની માહિતી ઓનલાઈન અદ્યતન કરી શકે. આ માહિતી માટે ઈન્ફોર્મેશન કેન્દ્રનો નિષ્ણાંત ડેટાબેઈઝ જરૂરી છે. આ ડેટાબેઈઝ ભારતની યુનિવર્સિટીઓના વરિષ્ઠ (Senior) વિદ્યાશાખા સભ્યો (Faculty members)ની પાર્શ્વચિત્ર (Profile) ધરાવે છે. હાલમાં આ ડેટાબેઈઝ 3500 રેકર્ડ્સ ધરાવે છે. આ રેકર્ડ્સનો આંક ઝડપથી વધી રહ્યો છે. તે સતત અદ્યતન થતો રહે છે. આ કેન્દ્ર દ્વારા ઓનલાઈન પ્રોજેક્ટ રજિસ્ટર કરવાની સેવા પણ પૂરી પાડવામાં આવે છે. જેમાં માહિતી ઘટનાઓ અને પૂર્ણ થયેલ પ્રોજેક્ટ પણ ઓનલાઈન જોઈ શકાય છે. તેમાં 7000થી વધુ રેકર્ડ્સ અને 15,000 થી વધુ રેકર્ડ્સ પ્રક્રિયા હેઠળ છે. સંશોધન પ્રોજેક્ટ ડેટાબેઈઝ વિવિધ એજન્સીઓ જેવી કે UGC, ICAR, ICMR, DST અને DBT વગેરે દ્વારા નિધિ મેળવનાર સંશોધન પ્રોજેક્ટને લગતી માહિતી ધરાવે છે.

ભારતમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીમાં નિષ્ણાંતોનો ડેટાબેઈઝ (Expert Database in Science & Technology-EDST), શિક્ષણ અને સંશોધન સાથે જોડાયેલ વૈજ્ઞાનિકો, સંશોધકો અને વિદ્યાશાખાના સભ્યોના પ્રાર્શ્વચિત્રો ધરાવે છે.

આ કેન્દ્ર ભારતની યુનિવર્સિટીઓ/સંસ્થાઓ અને રાષ્ટ્રીય માહિતી કેન્દ્રોની માહિતી પૂરી પાડે છે અને વેબસાઈટ સાથે વેબજોડાણ (web links) પૂરું પાડે છે. ઈન્ફોર્મેશન કેન્દ્ર ભારતના ગ્રંથાલય OPAC ની સાથે તેમના ઓનલાઈન સરનામા (address) અંગેની માહિતી પણ આપે છે.

આ સેવાઓની શ્રેણી મૂળભૂત રીતે શૈક્ષણિક સમુદાયમાં પ્રત્યાયન (Communication)ને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે બની છે.

ઈન્ફોર્મેશન કેન્દ્ર તેના સહભાગી ગ્રંથાલયોના ઉપલોક્તાઓને ઈન્ટરનેટ આધારિત સેવાઓ પૂરી પાડે છે.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો (Self Check Exercise)

3. ઈન્ફિલબનેટના મુખ્ય આશયો (ગર્ભિતાર્થો) તેની આયોજિત સેવાઓના સંદર્ભ સાથે વર્ણવો.

નોંધ : 1. નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

2. એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારા ઉત્તરો સરખાવો.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13.4 ઈન્ફિલબનેટ સંસાધન (INFLIBNET RESOURCES)

ઈન્ફિલબનેટ એક સહકારી (Co-oprative) સાહસ છે. તેની સંશાધ શક્તિ/સંખ્યાબળ, તેના ઘટકો, સહભાગીઓ અને તેમના સંસાધનો પર આધારિત છે. યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોની સૂચિ અને સંશોધન અને વિકાસ (R & D) સંસ્થાઓના વિશિષ્ટ ગ્રંથાલયોની સૂચિને યંત્ર વાચન સ્વરૂપમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે છે. તદ્ઉપરાંત તેના સંસાધનો કોલેજો, ઉદ્યોગો અને ખાનગી અને જાહેર ક્ષેત્રની સંસ્થાઓ પાસેથી મેળવે છે. હકીકતમાં, ઈન્ફિલબનેટનો વ્યાપ ઘણો મોટો છે. અને તેની જીવનયોગ્યતા આની ઉપર આધારિત છે. ઈન્ફિલબનેટના અમલ સાથે જ ઘણી બધી સમસ્યાઓ જોડાયેલ છે અને તેની સફળતા મોટેભાગે સંસાધનોની સમૃદ્ધિ સાથે સંકળાયેલ છે. આ સમસ્યા બહુખંડીય હેટા, તેની અસમાનતા, બિન-માનકીકરણ, વ્યવહારની અસંગતતા, ભાષાઓની વિવિધતા, હાથના લખાણો અને ઉપરના બધાના હાથે લખેલા કાર્ડ સ્વરૂપે કે પ્રિન્ટ સ્વરૂપે તેની પ્રાપ્યતાના કારણે છે. ઈન્ફિલબનેટ સંઘીય માળખા તરીકે આડધા ડઝન પ્રાદેશિક નેટવર્કના ખભા ઉપર ઊભી છે. તે ઘણું બધું લાભકારી બની શકે તેમ છે.

13.4.1 યુનિવર્સિટી સૂચિ (University Catalogue)

યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયનો પ્રલેખ સંગ્રહ અને તેની સૂચી એ તાલીમ, શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો તથા સંશોધન પ્રવૃત્તિઓ માટે કરોડરજજૂ સમાન સેવાઓ આપે છે. સંગ્રહની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો ભારતની બધી યુનિવર્સિટીઓના સંગ્રહને ભેગા મૂકીને રાષ્ટ્રના સૌથી મોટા સંગ્રહ તરીકે જોઈ શકાય. ઈન્ફિલબનેટનો આ સંગ્રહ સૌથી મોટા માહિતીઝોત તરીકે ગણવામાં આવે છે. 1985ના ઈન્ફિલબનેટના સર્વેમાં જણાવ્યા અનુસાર 21 યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોમાં 3,00,000 કરતાં વધારે વોલ્યુમ્સ, 48 ગ્રંથાલયો 1,00,000 અને 3,00,000 વોલ્યુમ્સની વચ્ચે 51 ગ્રંથાલયો 25,000 અને 1,00,000 વોલ્યુમ્સની વચ્ચે અને 53 ગ્રંથાલયોમાં 25000 વોલ્યુમ્સથી ઓછો સંગ્રહ છે. સરેરાશ વરસે દહાડે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોમાં 4000થી 6000 વોલ્યુમ્સ ઉમેરાય છે. સામુહિક સંગ્રહ જોઈએ તો 2,00,000 જેટલો છે. યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયનો મહાનિબંધ સંગ્રહ દેખીતી રીતે જ રાષ્ટ્રીય માહિતી સ્તોત્રનો સૌથી મોટો અને મહત્વનો ભાગ છે.

હાલમાં ઈન્ફિલબનેટ પાસે 100થી વધારે યુનિવર્સિટીઓના 80 લાખથી વધુ રેકોર્ડ્ઝ મોનોગ્રાફ્સ અંગેનો ડેટાબેઝ છે. જેમાં પાઠ્યપુસ્તકો, સંદર્ભ પુસ્તકો, મોનોગ્રાફ્સ, કોન્ફરન્સ પ્રોસીડીંગ્સ વગેરે છે. આ ઉપરાંત 96થી વધારે યુનિવર્સિટી/ સંસ્થાના ગ્રંથાલયોના સામયિકો (પાછલા અંકોનો) સંગ્રહ છે. જેમાં 47,591થી વધારે સામયિકોમાંથી 13,751 યુનિક ટાઈટલ છે. (એક માત્ર)

115 યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોમાં દ્વિતીયકક્ષાના સામયિક પ્રકાશન છે જેમાં 462 ટાઈટલ છે. જેમાં મુખ્યત્વે સારાંશીકરણ અને નિર્દેશીકરણના સામયિકોના CD-ROM અથવા ડીસ્કેટના સ્વરૂપે ઉપલબ્ધ છે.

197 યુનિવર્સિટી / સંસ્થાગત ગ્રંથાલયોના અદ્યતન સામયિકોના 11,892 ટાઈટલના ડેટાબેઝનો સમાવેશ થાય છે. આ ઉપરાંત ઈન્ફિલબનેટના નેજા હેઠળ છ પ્રલેખ વિતરણ કેન્દ્ર કાર્યરત છે. પ્રલેખ વિતરણ કેન્દ્ર સાથે સહકાર કરીને પ્રલેખ વિતરણ કાર્યક્રમ ચલાવે છે. હાલમાં તેની પાસે 4000થી વધુ વિશિષ્ટ ટાઈટલ પ્રલેખ વિતરણ કેન્દ્ર (DDC) દ્વારા લવાજમથી મંગાવવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત તેમાં

પી.એચ.ડી.ના મહાનિબંધના રેકોર્ડ્સનો સંગ્રહ છે. ભારતની યુનિવર્સિટીમાં જમા કરાવેલ 1.4 લાખથી વધુ રેકોર્ડ છે. આ રેકોર્ડ નિયમિત રીતે અદ્યતન રાખવામાં આવે છે.

મેન્યુએલ (માનવ દ્વારા) તૈયાર કરવામાં આવેલ વાઙ્મયસૂચિની માહિતી અંગેના કેટલોગ કાર્ડ પણ આ સંગ્રહમાં ઉપલબ્ધ છે. આ કેટલોગની પ્રાયોગિક રીત યુનિવર્સિટી દીઠ જુદી પડે છે. મોટાભાગના ગ્રંથાલયો ડ્યુઈ ડેસિમલ ક્લાસિફિકેશન પદ્ધતિ મુજબ પ્રલેખોનું વર્ગીકરણ કરે છે. પરંતુ તેમાં સાતત્ય જળવાનું નથી. વિષયમથાળાં મુખ્યત્વે જુદા જુદા આધારે અપાય છે. પ્રલેખોના નિરૂપણમાં કોઈ પ્રમાણીકરણ વિધિનો ઉપયોગ થતો નથી. આમ, જોઈએ તો આ સંપૂર્ણ સંગ્રહ બિનઉપયોગી છે જો તેને ચોક્કસ રીતે માનકીકરણ કરવામાં ન આવે.

સભ્ય ગ્રંથાલયો દ્વારા આપવામાં આવતા ડેટાબેઝની માહિતીથી આ સમસ્યાને ટાળી શકાય. આ ક્ષેત્રમાં વિષય નિષ્ણાંતોની સહાયથી ઈન્ફોલબનેટે માનવ નિર્મિત મથાળાં INFLIBNET standards and Guidelines for Data Capturing તૈયાર કરેલ છે. સભ્ય ગ્રંથાલયને સ્વતંત્ર નિભાવમાટે ઈન્ફોલબનેટ સહાયતા કરે છે. આ ઉપરાંત ઈન્ફોલબનેટ કેન્દ્ર AACR-2R, DDC અને LCSH લિસ્ટનો ઉપયોગ કરવાની ભલામણ કરે છે.

13.4.2 સંશોધન અને વિકાસ (સંસ્થાઓ)ની ગ્રંથાલય સૂચિ (R&D Library catalogue)

યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયના ડેટાની સરખામણીએ R&D સંસ્થાઓના વિશિષ્ટ ગ્રંથાલયો દેશભરમાં તેના સંગ્રહ અંગેના ડેટાબેઝને સારી રીતે સંચાલિત કરે છે. મોટાભાગના R&D ગ્રંથાલયોએ તેમના સૂચિ અને સેવાઓને કોમ્પ્યુટરાઈઝ કરેલ છે. જ્યાં નાણાંની કોઈ સમસ્યા નથી. 1985નો ઈન્ફોલબનેટનો સર્વે બતાવે છે કે દેશભરની R&D સંસ્થાઓના ગ્રંથાલયોમાં સરેરાશ 30,000થી 40,000 વોલ્યુમ છે. જેમાં 400 - 500 વોલ્યુમનો દર વર્ષે વધારો થતો રહે છે. અને જે 300 - 500 મથાળાં અદ્યતન સામયિકના મેળવે છે.

R&D ગ્રંથાલયોના સંદર્ભમાં જોઈએ તો તેના કદ કરતાં તેમાં સંગ્રહ અને વિશિષ્ટ પ્રકારે આપવામાં આવતી સેવાઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. જરૂરિયાતોના આધારે જોઈએ તો વિશિષ્ટ ગ્રંથાલયોમાં ટેકનીકલ રીપોર્ટસ, માનકો વિગતવાર વર્ણન (Specification) અને પેટન્ટનો સુંદર સંગ્રહ જોવા મળે છે.

13.4.3 રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય સૂચિ (National Library catalogue)

રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલય કલકત્તામાં ભારતમાં પ્રકાશિત થતાં દરેક ભાષાના પ્રકાશનોની કોપી મેળવે છે. આ ગ્રંથાલય સંગ્રહનું રાષ્ટ્રીય સૂચિ બનાવી તેને નિભાવે છે. રાષ્ટ્રીય ગ્રંથાલયના સમગ્ર સંગ્રહની સૂચિને કમ્પ્યુટરાઈઝ કરવામાં આવે છે. જે ઈન્ફોલબનેટના મહત્વના સંશોધન તરીકે સેવા આપે છે.

13.4.4 રાષ્ટ્રીય સંઘસૂચિ (National Union catalogue)

NISCAIR (વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી) અને NASSDOC (સામાજિક વિજ્ઞાનો) માટેના સામયિકોની સંઘસૂચિનું સંકલન કરે છે. જે મુખ્યત્વે સ્વીકૃત અને વિશ્વસનીય હોય છે. વૈજ્ઞાનિક પ્રકાશનોની આ સંઘસૂચિને સંપૂર્ણ પણે અદ્યતન રાખવામાં આવે છે. જે યાંત્રિક વાચન સ્વરૂપમાં (Machine-readable form) ઉપલબ્ધ હોય છે. વર્ણી તેને SIRNET અને NISCAIR દ્વારા ઓનલાઈન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

સામાજિક વિજ્ઞાન લગતી સંઘસૂચિને પણ યાંત્રિક વાચન સ્વરૂપમાં ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે.

રાષ્ટ્રભરમાંથી મળેલ આ સહયોગ ઈન્ફોલબનેટને માહિતી સંસાધન બનાવવામાં અને તે ઈન્ફોલબનેટ માટે રાષ્ટ્રીય ધોરણો, કોડ અને ડેટા પ્રાપ્તિ માટેની પ્રક્રિયામાં માર્ગદર્શન અને સહાયતા કરે છે.

13.4.5 સ્વદેશી ડેટાબેઝ (નિસ્સાત) (Indigenous database)

નિસ્સાત વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી માટેની રાષ્ટ્રીય માહિતી પદ્ધતિ (નિસ્સાત)ના વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિભાગે કેટલાંક વિશિષ્ટ વિષય સંલગ્ન માહિતી કેન્દ્રો વિકસાવ્યા છે. જેમાં યાંત્રિક સાધનો, ખોરાક ટેકનોલોજી, કાપડ ટેકનોલોજી, દવાઓ અને એરોનેટીક્સ વગેરે ક્ષેત્રનો સમાવેશ થાય છે. નિસ્સાતના આ માહિતી કેન્દ્રોએ જે-તે વિશિષ્ટ ક્ષેત્રમાં સ્થાનિક ડેટાબેઝ તૈયાર કરી નિભાવ કરે છે. જેમાંના કેટલાક મશીન રીડેબલ સ્વરૂપમાં ઉપલબ્ધ છે. આ કેટલીક સંસ્થાઓએ જુદા-જુદા ક્ષેત્રોમાં ડેટાબેઝનું નિર્માણ કરેલ છે. આ ડેટાબેઝ પણ INFLIBNETના સ્ત્રોત તરીકે મૂકાય તેવી સ્થિતિમાં છે.

13.5 ઈન્ફોલબનેટ સ્ત્રોતોનો કમ્પ્યુટરાઈઝ પ્રાપ્તિ (COMPUTERIZED ACCESS TO INFLIBNET RESOURCE)

ઈન્ફોલબનેટનો આશય વિશાળ માહિતી સ્ત્રોતોને દેશભરમાં ઉપલબ્ધ કરવાનો છે. માહિતીની પ્રાપ્તિ, ભાષા, સ્થળ અને હોદ્દાના કોઈપણ અંતરાય વગર જરૂરિયાતવાળા લોકોને મળે તેવો ઈરાદો છે. અને

તે સરળ પ્રત્યાયન માધ્યમોના જોડાણ યાંત્રિક વાચન સ્વરૂપમાં અને કમ્પ્યુટર પર ઉપલબ્ધ હોય તો જ તે શક્ય છે. ઈન્ફ્લિબનેટ કાર્યક્રમના સહભાગીઓ વચ્ચે સંસાધન ભાગીદારીમાં આધુનિક ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી સુધારા કરી શકાય.

રાષ્ટ્રની વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી તૈયાર કરવા ઈન્ફ્લિબનેટ કેટલીક જુદા જુદા પદ્ધતિઓ સૂચવેલ છે. જેનાથી માહિતી પ્રાપ્ત કરવામાં સરળતા અને વિતરણ કરવાની સગવડ રહે. સૂચવેલ કેટલીક પ્રક્રિયાઓ આ મુજબ છે.

◆ **પૂર્વલક્ષી રૂપાંતર (Retrospective Conversion)**

માનવ નિર્મિત સૂચિનું યાંત્રિક વાચન સ્વરૂપમાં રૂપાંતર કરવા માટે અહીં બે પદ્ધતિઓ સૂચવેલ છે.

1. લાયબ્રેરી ઓફ કોગ્રેસ (USA), OCLC - Online Computer library Centre (USA), Western library Network (USA) WLNનો ડેટાબેઝ વગેરેમાંથી ઉપયોગ કરી જરૂરિયાતના સંદર્ભમાં માનક વાઙ્મયસૂચિગત માહિતી ડાઉનલોડ કરવી.
2. ધોરણાત્મક સ્વરૂપમાં ડેટા એન્ટ્રી તૈયાર કરીને યુનિફોર્મ વર્કશીટ ડીસપ્લેનો ઉપયોગ કરી જુદા જુદા ડેટા પ્રાપ્ત કરવા અને સરળ કમ્પ્યુટર કાર્યક્રમમાં ફેરવવા.

◆ **માનકો (Standards)**

- ઈન્ફ્લિબનેટે કેટલાક વાઙ્મયસૂચિગત માનકો સૂચવેલા છે, કે જેમાં
- ચોક્કસ વર્ણન (વાઙ્મયસૂચિગત પ્રોજેક્ટ, સંસ્થા અને નિષ્ણાંતો)
Common Communication Format (CCF) નું સૂચન કરેલ છે ;
 - સૂચિકરણના નિયમો AACR 2 નિયમાવલી સૂચવેલ છે ;
 - અધિકૃત / વૈકલ્પિક ડેટાતત્ત્વો ;
 - ઈનપુટ સ્વરૂપ (Input Formats) ;
 - સૂચિકરણ/ડેટા ઈનપુટ/અઘતન કરવા માટેનું માર્ગદર્શન ;
 - સૂચિકરણ/ડેટા ઈનપુટ નમૂના માટે; અને
 - માનકો, નિયમો અને માર્ગદર્શન ઉપયોગ કરવા (દેશના નામ અને ભાષાઓ માટે)
 - સારસંક્ષેપ, નિર્દેશીકરણ, વિષયમથાળાં, સામયિક ટૂંકાક્ષરી, વગેરે.
- ◆ નેટવર્ક માટે એકરૂપતા જળવાય તે માટે કેટલાક ચોક્કસ સલાહ સૂચનો આપેલ છે;
- સૂચિ માટે પ્રવેશ બિંદુ (Access Point)
 - વાઙ્મયસૂચિગત ડેટાબેઝ માટે પ્રવેશ બિંદુ (Access Point); અને
 - પ્રોજેક્ટ / સંસ્થાઓ / નિષ્ણાંતોના ડેટાબેઝ માટે પ્રવેશ બિંદુ (Access Point).

સૂચિ અને વાઙ્મયસૂચિગત ડેટાબેઝની શોધ પ્રક્રિયામાં ચોક્કસ શબ્દોના કમાન્ડનો ઉપયોગ કરીને ઉચ્ચ કક્ષાની એકરૂપતા મેળવી શકાય. ઈન્ફ્લિબનેટ ઉપભોક્તાને પ્રારંભિક, મધ્યસ્થ અને નિષ્ણાંતકક્ષાએ મદદ કરી શકે તેવી શોધ ભાષાનું સૂચન કરેલ છે. પ્રારંભિક કક્ષાએ પદ્ધતિ સંપૂર્ણપણે મેનુ આધારિત અને ઉપભોક્તાલક્ષી હોય.

13.6 સંસાધન ભાગીદારી માટે ઈન્ફ્લિબનેટનું અમલીકરણ (IMPLICATION OF INFLIBNET FOR RESOURCE SHARING)

સંસાધન ભાગીદારી માટે ઈન્ફ્લિબનેટનું પદ્ધતિ / અમલીકરણને નીચે મુજબ જોઈ શકાય.

1. **અવબોધન નિર્માણ (Creating Awareness)**

ઈન્ફ્લિબનેટ દ્વારા જુદા જુદા પ્રાદેશિક, રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ ગ્રંથપાલ, માહિતી વૈજ્ઞાનિકો, શિક્ષણવિદો, શિક્ષકો, મેનેજરો, કુલપતિઓ વગેરે સાથે મિટિંગ ગોઠવીને ગ્રંથાલય સ્ત્રોતો સંદર્ભમાં ભાગીદારી અને નેટવર્કિંગ અંગે અવબોધન નિર્માણ કરેલ છે. /વિકસાવેલ છે.

2. મહાનગરીય શહેર નેટવર્ક : (Metro Politian city Network)

ઈન્ફોલબનેટ અને નિકનેટના જોડાણ થકી જુદા જુદા મહાનગરીય શહેર ગ્રંથાલયોનું નેટવર્ક અસ્તિત્વમાં આવે છે. જેમાં DELNET એ દિલ્હીના ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રો માટે CALIBNET એ કલકત્તા માટે, MALIBNET મદ્રાસ માટે, BONET એ બોમ્બે માટે અને પૂના, હૈદરાબાદ, બેંગલોર, મૈસૂર વગેરે. ઈન્ફોલબનેટએ ભારત જેવા વિશાળ દેશનાં એટલે કે આ મહત્વના પ્રાદેશિક કેન્દ્રો સાથે સહકાર સાધવો જોઈએ.

3. સંસ્થાકીય નેટવર્કસ : (Institutional Networks)

એક સમાન કાર્યક્ષેત્રમાં કાર્યરત એવી કેટલીક સંસ્થાઓ પોતાના ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરવા માટે મદદ કરીને તેઓના સ્ત્રોતોને એકબીજા સાથે વહેંચવા માટે ગ્રંથાલય અને માહિતીકેન્દ્રોના સ્વરૂપમાં ઉપયોગી નેટવર્ક ઊભું કરે છે. જેમાં CSIR ગ્રંથાલય નેટવર્ક, IIT ગ્રંથાલય નેટવર્ક, DRDO લાયબ્રેરી નેટવર્ક DAE ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક વગેરે. આ ઉપરાંત તેઓ ઈન્ફોલબનેટ સાથે સુવ્યવસ્થિત પદ્ધતિથી જોડાવું જોઈએ.

4. ગ્રંથાલય કમ્પ્યુરાઈઝેશનને આગળ ધપાવવું. (Accelerating library Automation)

વિશાળ સંખ્યામાં આવેલ ગ્રંથાલયોમાં ગ્રંથાલય અને તેની સેવાઓને કમ્પ્યુટરાઈઝેશન કરેલ જોવા મળે છે. આ ઉપરાંત તેઓ શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઈન્ફોલબનેટની માર્ગદર્શક સલાહનો ઉપયોગ કરે છે.

5. સહકાર અને સંસાધન ભાગીદારીના ફાયદાઓ મેળવવા. (Realisation of the benefits of cooperation and resource sharing)

યુનિવર્સિટી અને શૈક્ષણિક ગ્રંથાલયોએ ઈન્ફોલબનેટના સહકારથી ફાયદા મેળવ્યા છે. જેનાથી તેઓને સંસાધન ભાગીદારીમાં સહાય મળે છે. સહકારની આ પ્રાપ્તિ તેઓને વર્તમાન સમયમાં કેટલાક ક્ષેત્રોમાં બળ પૂરું પાડે છે જેમ કે,

1. પ્રકાશનોમાં વધુ પડતી વૃદ્ધિ ;
2. સશક્ત હુગાવાજનક પ્રવાહની સામે નાણાંકીય મર્યાદા ;
3. ઉપભોક્તાની જરૂરિયાત જુદી જુદી કક્ષાએ વધતી રહેવી
4. જ્ઞાનનું વિશિષ્ટીકરણ અને વિભાજન
5. સંશોધનક્ષેત્રોમાં વિવિધ વિષયોના અને તેનું આંતર જ્ઞાન શાખીય સંમિશ્રણ
6. આત્મનિર્ભરતા : એક જાદુ
7. માહિતી પ્રાપ્તિનો હક અને માહિતી ઉપલબ્ધતા માટેની ઊંચી માંગ
8. સ્થાનિક માલિકી હકથી સમૂહમાં પ્રાપ્ત કરવાની અને સ્થાનિક સંગ્રહથી પ્રલેખ વિતરણ સુધીની શક્યતાઓ
9. કમ્પ્યુટર, પ્રત્યાયન અને સૂક્ષ્મ પ્રતિકૃતિની ટેકનોલોજીસ અસર
- ◆ આમ, સંસાધન ભાગીદારમાં ઈન્ફોલબનેટની અસરકારકતાને ગણાવીએ તો ;
1. માહિતીના વિશાળ સ્ત્રોતોની ઉપલબ્ધિ ;
2. બિનજરૂરી ડુપ્લીકેશન અટકાવવું ;
3. વ્યાપક શોધ શક્યતાઓ ;
4. સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ માહિતી સુનિશ્ચિત પુનઃપ્રાપ્તિ ;
5. માહિતીનું ત્વરિત અને ઝડપી પ્રસારણ
6. ઝડપી અને ચોક્કસ પ્રલેખ વિતરણ
7. ઊંચી અર્થવ્યવસ્થા

8. પ્રક્રિયાઓ, પદ્ધતિઓ, હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેરમાં એકરૂપતા અને માનકીકરણ;
 9. ઈ-મેઈલ, બુલેટિન બોર્ડ, ટેલિકોન્ફરન્સ સેવા વગેરે દ્વારા નિષ્ણાંતો સાથે પ્રત્યાયન માટેની સગવડતાઓમાં વધારો ;
 10. આંતરરાષ્ટ્રીય માહિતી પદ્ધતિઓ અને વૈજ્ઞાનિક પ્રત્યાયનનું દ્વાર ; અને
 11. દરેક યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલય સમૃદ્ધ સ્ત્રોતોને પ્રાપ્ત કરી શકે
- ◆ તમારી પ્રગતિ ચકાસો
4. “વિદ્વતા (Scholarship) સહાય માટે ઈન્ફલિબનેટ એ મહત્વાકાંક્ષી કાર્યક્રમ છે.” આ વિધાનને વિશ્લેષણાત્મક રીતે તપાસો.
- નોંધ 1. નીચે આપેલ જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.
2. એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

13.7 ઈન્ફલિબનેટની ભાવિ વ્યૂહરચના : (FUTURE STRATEGY OF INFLIBNET)

કોલેજ, યુનિવર્સિટી અને R&D સંસ્થાઓના ગ્રંથાલયોને આંતરજોડાણ કરી વ્યાપકક્ષેત્રે માહિતીસ્ત્રોતો ઉપલબ્ધ કરાવી શકાય તે માટે ઈન્ફલિબનેટ દેશભરમાં “યુનિક નોડ” માટે ભલામણ કરે છે. આ નોડમાં 150 યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયો 50 સ્વાયત્ત કોલેજો / અનુસ્નાતક કેન્દ્રો અને 2002 અન્ય R&D સંસ્થાઓ, પ્રલેખ સંસાધન કેન્દ્ર અને વિભાગીય માહિતીકેન્દ્રોને આવરી લે છે. માહિતી વિતરણનું શ્રેણીબદ્ધ માળખું દરેક કેન્દ્રથી કોલેજ / યુનિવર્સિટી / R&D સંસ્થાઓના ગ્રંથાલયો 13.1ની આકૃતિમાં આપેલ છે. કેટલાંક Nodes / કેન્દ્રોના કાર્યો જે આકૃતિમાં દર્શાવેલ છે તે નીચે મુજબ છે.

◆ પ્રાદેશિક કેન્દ્રો : (Regional centres (RC))

જે-તે ક્ષેત્રના ગ્રંથાલયોમાં ઉપલબ્ધ મોનોગ્રાફ્સ, સામયિકો, અગ્રંથ સાહિત્ય વગેરેની સંઘસૂચિની જાળવણી / નિભાવની જવાબદારી માટે જે-તે પ્રાદેશિક કેન્દ્ર જવાબદાર છે. દેશભરના ચાર પ્રાદેશિક કેન્દ્રો માટે ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ અને પશ્ચિમ એમ ચાર ભૌગોલિક પ્રદેશો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. આ ચાર કેન્દ્રો પ્રત્યાયન લિન્ક (Link) જોડાણથી એક બીજા સાથે જોડાયેલ છે. દરેક દરેક પ્રાદેશિક કેન્દ્રો એ અન્ય પ્રદેશની સંઘસૂચિની કોપીને પણ જાળવવી જોઈએ. જેથી સંઘસૂચિ અંગેની દેશભરમાંથી આવેલ પૂછપરછ સંદર્ભમાં જે-તે પ્રાદેશિક કેન્દ્ર પણ તેનું સરળતાથી સંચાલન કરી શકે, વળી પ્રાદેશિક કેન્દ્રો વચ્ચેના આવજા (Traffic)ની સમસ્યા હલ થઈ શકે.

◆ વિભાગીય કેન્દ્રો : Sectoral Centres (SC)

આ વિભાગીય કેન્દ્રો વાઙ્મયસૂચિ અને માહિતી સેવા માટે છે. મુખ્યત્વે 40 વિભાગીય કેન્દ્રોને (SICs)ને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. આ કેન્દ્રો યુનિવર્સિટી પદ્ધતિ અને સંસ્થા બહારના હોઈ શકે. આ વિભાગીય કેન્દ્રો (SICs) પાસે વિશિષ્ટ ક્ષેત્રમાંની સમૃદ્ધ માહિતી ભંડાર હોવો જોઈએ. કેન્દ્ર તેના વિષય નિષ્ણાંતો ઉપર આધારિત હશે.

◆ પ્રલેખ સંસાધન કેન્દ્ર : (Document Resource centre)

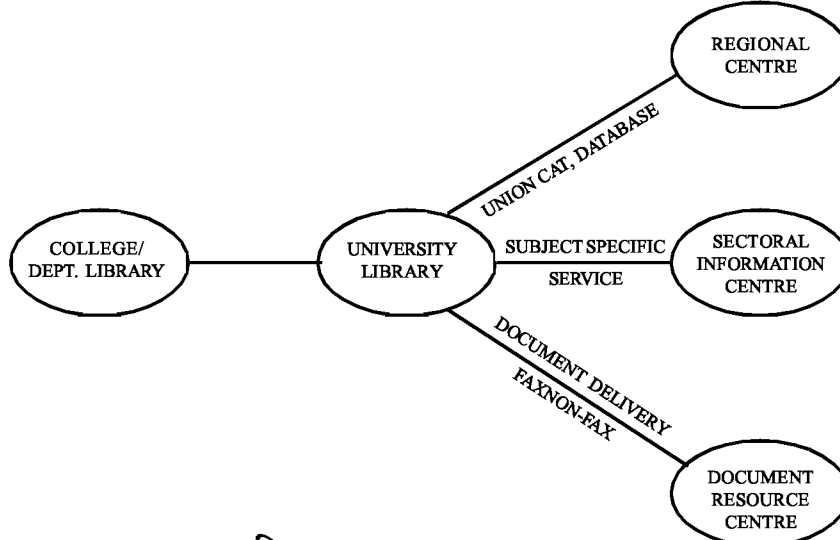
100 ગ્રંથાલયો / માહિતી કેન્દ્રો પ્રલેખ સંસાધન કેન્દ્ર (DRC) માટે નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. જેનું મુખ્ય કાર્ય પ્રલેખ વિતરણ સેવા છે. આ (DRCs) મુખ્યત્વે યુનિવર્સિટી / R&D સંસ્થાઓના સંગ્રહની ક્ષમતા દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. ઓળખ કરવામાં આવી છે. આ પ્રલેખ સંસાધન કેન્દ્રો (DRCs) તેની ક્ષમતાને આધારે (પ્રલેખ સંગ્રહ અને પ્રતિનિર્માણ સગવડતાઓ) મુજબ યોગ્ય રીતે સહકાર આપે છે.

કોલેજ / વિભાગીય ગ્રંથાલયો પોતાના ટર્મિનલને યુનિવર્સિટી-ગ્રંથાલય સાથે જોડી શકે છે. બિનવાહ્યમયસૂચિગત સેવા માટે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયના ટર્મિનલને પ્રાદેશિક કેન્દ્ર સાથે જોડવામાં આવે છે. વાહ્યમયસૂચિગત સેવાઓ માટે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયે વિભાગીય માહિતી કેન્દ્રો સાથે સીધું જ જોડાણ/પ્રવેશ (Access) કરી શકે છે. ફેક્સ અને નોનફેક્સ મારફત પ્રલેખ વિતરણ માટે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલય અથવા R&D સંસ્થાના ગ્રંથાલયોએ પ્રલેખ સંસાધન કેન્દ્ર (DRCS) સાથે સીધો જ સંપર્ક (જોડાણ) કરવો પડે છે. સંપૂર્ણ માહિતીની શ્રેણીબદ્ધ સંસ્થામાંથી સૌ પ્રથમ સૂચિ જોઈને ઉપભોક્તાએ પોતાનો કોલેજ / વિભાગીય ગ્રંથાલયમાં પુસ્તક છે કે નહિ, તે તપાસવું ત્યારબાદ જો ન મળે તો તે યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયમાં અને છેવટે સંઘસૂચિ દ્વારા વિભાગીય પ્રાદેશિક કેન્દ્રમાંથી શોધવી પડે જો ઉપભોક્તાને જરૂરી પુસ્તક પ્રાદેશિક કે અન્ય ક્ષેત્રે ઉપલબ્ધ ન હોય તો તે સંપૂર્ણ નેટવર્કમાં ઉપલબ્ધ નથી.

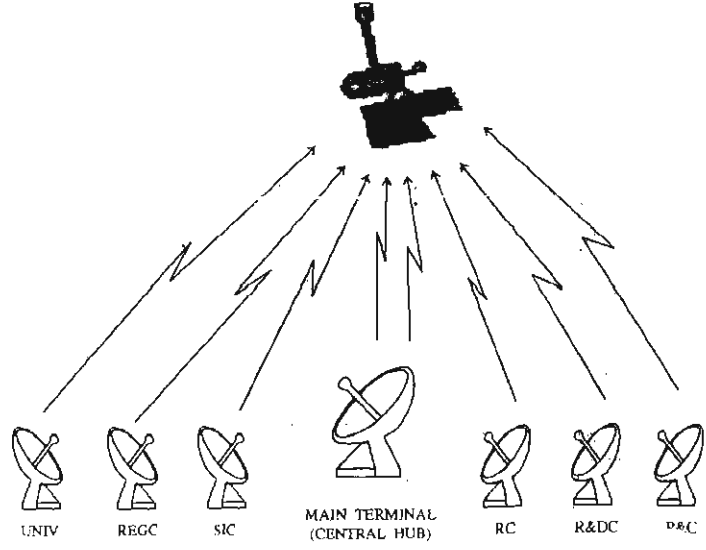
- ◆ ગ્રંથાલયો માટે સૂચિનો સરવાળો નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે.

કોલેજ / વિભાગીય ગ્રંથાલય (College / Dept.Lib.)	યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલય (University Lib.)	પ્રાદેશિક કેન્દ્ર (Regional centre)
પોતાના સંગ્રહની સૂચિ	પોતાના અને તેની બધી જ કોલેજો અને વિભાગોના સંગ્રહની સૂચિ	પ્રદેશની સંઘસૂચિ અને અન્ય પ્રદેશોની સંઘસૂચિઓ, પ્રોજેક્ટો, સંસ્થાઓ અને નિષ્ણાંતોના ડેટાબેઝ

જેમ જેમ યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલયોમાં ઈન્ફોલબનેટની સેવાઓ ઉપલબ્ધ છે. અથવા વધુને વધુ યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલય તેમાં જોડાય છે. તેમ તેમ તેના Volume ની સંખ્યા પણ વધતી રહે છે. જો વર્તમાન ડેટા નેટવર્ક ઈન્ફોલબનેટને પૂર્ણ સેવાઓ આપવાને રદ બાદલ કરે તો ઈન્ફોલબનેટના ઉપભોક્તાઓ માટે ઈન્ફોલબનેટ પ્રોગ્રામ તેને કેદ કરી શકે તેવું નેટવર્ક વિકસાવવું જોઈએ. આ નેટવર્કનું યોજનાબદ્ધ ચિત્ર 13.2ની આકૃતિમાં બતાવેલ છે. આ નેટવર્ક માત્ર શહેરી ગ્રંથાલયો પૂરતું જ જોડાણ આપે તેવું નથી. દૂરના સ્થળોને પણ તે આવરી લે છે. નોડના જોડાણ સેટેલાઈટ અને અન્ય ભૌતિક વસ્તુઓના સંમિશ્રણ કરવામાં આવે છે.

આકૃતિ : 13.1 : પ્રત્યાયન ક્રમ

આકૃતિ : 13.2 : યોજનાબદ્ધ (ઈન્ફોબનેટ) સમગ્ર નેટવર્ક

ઈન્ફોબનેટ કેન્દ્રની ભાવિ યોજનાઓ નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે છે :

- ઈ-લર્નિંગ, શિક્ષણ અને ટેલિકોન્સરન્સ માટે મોડ્યુલ વિકસાવવા ;
- રાષ્ટ્રીય લેબન કેન્દ્રો અને અન્ય સંસાધન યુક્ત ગ્રંથાલયો વચ્ચે સહકાર સાધવો ; અને
- વેબ ડિઝાઈન, માનકો ડિઝિટલ ગ્રંથાલયો અને અન્ય વિષયો પર વિશિષ્ટ તાલીમ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવું.

13.8 યુજીસી ઈન્ફોનેટ (UGC-INFONET)

ભારતીય યુનિવર્સિટી સમુદાય દ્વારા વિશાળ શૈક્ષણિક પદ્ધતિ બનાવી છે. વિશ્વમાં જેમાં 294 યુનિવર્સિટી / સંસ્થાઓ 13,150 સંલગ્ન કોલેજો જેમાં 88.12 લાખ વિદ્યાર્થીઓ અને 4.27 લાખ શિક્ષકો છે. શૈક્ષણિક સમુદાયના સુંદર સંકલન પ્રત્યાયન માટે ERNET જે વૈજ્ઞાનિક સમાજ છે. Ministry of Communication and Information Technology (ICT) સાથે ભાગીદારી કરીને UGC ની છત્રછાયા હેઠળ એક પ્રત્યાયન નેટવર્ક INFONET વિકસાવેલ છે. આ નેટવર્ક UGC દ્વારા INFLIBNET ને અનુદાન (નાણાકીય ભડોળ) આપતી એક સ્વાયત સંસ્થા UGCના Inter University Center તરીકે કાર્યરત છે. INFONET માટે નિરીક્ષણ અને સંકલન કરતી એજન્સી છે. છેલ્લા વર્ષ દરમિયાન 124 યુનિવર્સિટી INFONET સાથે જોડાઈને ગ્રાન્ટ મેળવેલ છે. (વધુ વિગત માટે એકમ 14માં જુઓ.)

13.9 સારાંશ (SUMMARY)

UGC દ્વારા પ્રયોજિત કરેલ દેશભરના ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોનું નેટવર્ક (INFLIBNET) છે કે જે અગાઉ જણાવ્યા અનુસાર મહત્વાકાંક્ષી છે.

ઈન્ફોબનેટ મુખ્યત્વે યુનિવર્સિટી, કોલેજ અને R&D, લેબોરેટરીઝ અને રાષ્ટ્રીય માહિતી કેન્દ્રોના ગ્રંથાલય જોડે છે. જે મુખ્યત્વે શૈક્ષણિક ગ્રંથાલયો પર આધારિત છે.

ડેટા મેળવવા, નિર્માણ કરવા, માહિતી પ્રક્રિયા કરવા અને તેના રૂપાંતર અને વિતરણ માટે તે કમ્પ્યુટર પ્રત્યાયન અને પ્રલેખ વિતરણ ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરવાની સલાહ આપે છે.

તેનો મુખ્ય હેતુ વિશાળ માહિતી સ્ત્રોતોમાંથી ઉપલબ્ધતાઓને દેશના ગમે તે સ્થળે માહિતી પૂરી પાડવાનો છે. જેથી અત્યંત ઓછા સ્ત્રોત ધરાવતાં ગ્રંથાલયો પણ સમૃદ્ધ માહિતી સ્ત્રોત મેળવી શકે.

આ એક સહિયારું સાહસ છે કે જે દરેક તબક્કે તેમાં સહભાગી થનાર પાસે સહકારની આશા રાખે છે .

તેની પ્રમુખ સેવાઓમાં સૂચિકરણની વહેંચણી, માહિતી પ્રાપ્તિ, પુનઃપ્રાપ્તિ અને પ્રસારણ, પ્રલેખ વિતરણ, સાંધિક ડેટાબેઝ, નિષ્ણાંતોને પ્રત્યાયન માટે સગવડ પૂરી પાડનાર, રેફરલ સેવા આપનાર, કિંમતી સ્ત્રોતોના ડુપ્લીકેશનને અટકાવી સમગ્રને પોષાય તેવી અર્થવ્યવસ્થા તાલીમ અને નેટવર્ક પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવું તે છે.

સહભાગી ગ્રંથાલયોમાં સંસાધન ભાગીદારી માટે ઈન્ફોર્મેશનનેટનું પદ્ધતિ તે ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક અંગેની જાણકારી કેળવવા, માનકીકરણ અને એકરૂપતા લાવવા, ગ્રંથાલય કમ્પ્યુટરાઈઝેશનની સેવાઓને પ્રોત્સાહન આપવા, ડુપ્લીકેશન એટકાવવા. સંપૂર્ણપણે નાણાકીય ભયત મેળવવાનો છે. (economy). તેણે મહાનગરોના શહેરી નેટવર્ક સાથે ચોક્કસ સહયોગ સાધીને વિકસાવવું જોઈએ.

13.10 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના જવાબ (ANSWERS TO SELF CHECK EXERCISES)

ઈન્ફોર્મેશનનેટ (UGC) દ્વારા પ્રયોજિત કરેલ પ્રોજેક્ટ છે. જે ભારતના ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રોને જોડે છે. જેમાં 294 યુનિવર્સિટીઓ/ સંસ્થાઓ 13150 વધુ સંલગ્ન કોલેજો, 88.12 લાખથી વધુ વિદ્યાર્થીઓ અને 4.27 લાખ શિક્ષકો છે. આ એક એવું કમ્પ્યુટર નેટવર્ક છે અસ્તિત્વમાં હોય અને રૂઢિગત માહિતીસ્રોતોને પ્રમાણિત યાંત્રિક વાચન સ્વરૂપમાં ફેરવીને દેશભરના કોઈપણ ખૂણામાંથી ચોક્કસ માહિતી શોધીને માહિતી પ્રાપ્તિ માટેની સગવડ આપે છે.

ઈન્ફોર્મેશનનેટ એ (IUCCA) નામે રજિસ્ટર્ડ સોસાયટી અંતર્ગત વિકસાવેલ એક પ્રોજેક્ટ છે. તેનું મુખ્ય કાર્યાલય અમદાવાદમાં ગુજરાત યુનિવર્સિટી કેમ્પસમાં આવેલ છે.

ઈન્ફોર્મેશનનેટ એક સહકારી સાહસ છે. અને તેમાં સહભાગી થનાર સમજણથી એકબીજાના (પરસ્પર) ફાયદા મેળવવાના આશયથી સહકાર સાધીને સફળતા મેળવે છે. તે કમ્પ્યુટર, ટેલિકોમ્યુનિકેશન, સૂક્ષ્મીકરણ અને પ્રલેખ વિતરણ માટે આધુનિક ટેકનોલોજી અને પદ્ધતિઓની સલાહ આપે છે.

ઈન્ફોર્મેશનનેટએ વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં કરકસરયુક્ત સાધન તરીકે સ્વીકારાયેલ છે. જે આધુનિક પ્રવાહોને અનુરૂપ બજેટમાં ફાયદો કરાવીને કિંમતી સ્રોતોના વધારો અટકાવી સંસાધન ભાગીદારી માટે સંકલિત પરિસ્થિતિનું નિર્માણ કરે છે.

2. ઈન્ફોર્મેશનનેટ એ યુનિવર્સિટીઓના માહિતીકેન્દ્રો, ડીઝ યુનિવર્સિટીઓ, રાષ્ટ્રીય મહત્વ ધરાવતી સંસ્થાઓ, UGCના માહિતીકેન્દ્રો, R&D સંસ્થાઓ અને કોલેજોનું આંતર જોડાણ ધરાવતું કોમ્પ્યુટર પ્રત્યાયન નેટવર્ક છે. જ્યાં ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રો માહિતીસ્રોતોના સંગ્રહાલય છે. તેઓને એકબીજા સાથે જોડાણ કરીને સંસાધન ભાગીદારીમાં સુધારો કરીને ઉચ્ચ તકોનું નિર્માણ કરવાનું છે. જોડાણ કરવાનો મુખ્ય હેતુ જુદા જુદા કેન્દ્રોએ તેમના સ્રોતોને દરેક જણ માટે સહભાગીદારી અર્થે ઉપલબ્ધ અને પ્રાપ્ય બનાવવા.

ચાલો, ઈન્ફોર્મેશનનેટના મુખ્ય હેતુઓને આ દષ્ટિકોણથી તપાસીએ.

1. રાષ્ટ્રીય નેટવર્ક તરીકે મૂલ્યાંકન કરવું (To evolve a national network) :

નેટવર્કનો ખ્યાલએ માત્ર આધુનિક રીતે જ્યાં અદ્યતન ટેકનોલોજીના વિકાસ કમ્પ્યુટર અને ટેલિકોમ્યુનિકેશન ઝડપી અને વિશ્વસનીય માહિતી એક કેન્દ્રથી બીજા કેન્દ્ર સુધી તબદીલ કરવાની સગવડ પૂરી પાડે છે. જે સંસાધન ભાગીદારીના અર્થમાં ઝડપી અને વિશ્વસનીય પદ્ધતિથી માહિતી સંચાલિત કરીને સેવા આપે છે.

2. ઓનલાઈન સંઘસૂચિનું નિર્માણ કરવું (To create online Union catalogue) :

ઈન્ફોર્મેશનનેટમાં સહભાગી થનાર પુસ્તકો, મહાનિબંધો સામયિક પ્રકાશનો અને અગ્રંથ સામગ્રીનું પ્રતિબિંબ રાષ્ટ્રીય વાઙ્મયસૂચિમાં દેખાય તે રીતનો પ્રયાસ કરે છે. આ સંઘસૂચિ તેની ઉપયોગિતા વધારવા અર્થે તેને ઓનલાઈન ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે. એવું ગ્રંથાલય કે જેની પાસે કોઈ ચોક્કસ પ્રલેખ નથી. તેઓ ઓનલાઈન સંઘસૂચિ દ્વારા પોતાને જોઈતા પ્રલેખની ઓળખ કરી તે જ્યાં પણ ઉપલબ્ધ હોય ત્યાં પોતાની જરૂરિયાત મુજબ નોંધણી કરાવવી આંતર ગ્રંથાલય લોન માટે વિનંતી કરી શકે છે.

◆ ડેટાબેઝ ઉપલબ્ધ કરાવવો (To provide access to database) :

જુદા જુદા વિભાગીય માહિતી કેન્દ્રો અથવા (UGC)ના માહિતી કેન્દ્રો દ્વારા બૌદ્ધિક રીતે તૈયાર કરવામાં આવેલ ડેટાબેઝ કે અન્ય માહિતીકેન્દ્રોમાં ઉપલબ્ધ છે, તેને પ્રાપ્ત કરાવવામાં આવે છે. આ માહિતી શોધ અને પુનઃપ્રાપ્તિ માટે સારી સગવડ પૂરી પાડે છે.

◆ સૂચિની ભાગીદારી માટે પ્રોત્સાહન આપવું (To encourage shered cataloguing) :

સૂચિકરણની પ્રક્રિયામાં સૂચિની ભાગીદારીએ આર્થિક રીતે કરકસર કરી, કિંમતી સામગ્રીના ડુપ્લીકેશનને અટકાવી માનકીકરણ અને એકરૂપતા લાવે છે. સંસાધન ભાગીદારી માટેનું આ વળતર છે.

◆ કમ્પ્યુટરાઈઝેશનનું અમલીકરણ (To implement computerisation) :

ડેટાબેઝના નિર્માણ માટે પ્રોત્સાહન આપવા, નિષ્ણાંત વચ્ચે પ્રત્યાયનની સગવડ પૂરી પાડવા નેટવર્ક સંચાલન માટે તાલીમ પામેલ માનવશક્તિ વિકસાવવા અને અન્ય ઉદ્દેશો જેમ કે સંશોધન ભાગીદારીને સંકલિત અને આગળ ધપાવવા વાતાવરણ નિર્માણ કરવામાં ઈન્ફિલબનેટ મદદ કરે છે.

3. ઈન્ફિલબનેટ દેશભરમાં ગ્રંથાલય અને માહિતીકેન્દ્રોમાં બહુવિધ કાર્યો : સેવાઓના નેટવર્ક માટે આયોજન કરે છે. એક વિધ કાર્ય સેવા નેટવર્ક કરતાં બહુવિધ કાર્યો / સેવાઓનું નેટવર્ક વધારે પોષાય તેવું / કરકસરયુક્ત છે. જેમ જેમ ઈન્ફિલબનેટના ભાગીદાર વધે તેમ ક્રમિક નેટવર્કના ખર્ચમાં દેખીતો ઘટાડો આવે છે.

ઈન્ફિલબનેટની સેવાઓ કે જે કાર્યરત અને આયોજનબદ્ધ છે. તેમાં સૂચિ આધારિત સેવાઓ, ડેટાબેઝ સેવાઓ, પ્રલેખ વિતરણ સેવાઓ, સંગ્રહ વિકાસ અને પ્રત્યાયન આધારિત સેવાઓ સમાવિષ્ટ છે.

ઈન્ફિલબનેટનું અમલીકરણ તે મુખ્યત્વે ગ્રંથાલય કમ્પ્યુટીકરણ ગ્રંથાલય નેટવર્ક, સંસાધન ભાગીદારી અને અદ્યતન ટેકનોલોજી તથા કમ્પ્યુટર પ્રત્યાયન અને ગ્રંથાલય અને માહિતી સંચાલનના કાર્યો અંગે વાફેફ્ટા/જાણકારી લાવવાનું છે. ઈન્ફિલબનેટનું અમલીકરણ મહાનગરીય શહેર નેટવર્કમાં જોઈ શકાય છે. જેવાં કે, DELNET, CALIBNET, MALIBNET અને BONET. આજ રીતે સંસ્થાકીય નેટવર્ક પણ ભવિષ્યમાં વિકસાવી શકાય.

ઈન્ફિલબનેટનો ગર્ભિતાર્થ જુદા જુદા કાર્યો અને સેવાઓના આયોજન અને પ્રોજેક્ટમાં જોઈ શકાય છે.

ઈન્ફિલબનેટ, ભારતનું માહિતી અને ગ્રંથાલય નેટવર્ક એ જુદી જુદી સેવાઓ આપે છે. જેવી કે સૂચિ આધારિત સેવાઓ, ડેટાબેઝ સેવાઓ, પ્રલેખ વિતરણ સેવાઓ, સંગ્રહ વિકાસ અને પ્રત્યાયન આધારિત સેવાઓ. ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોને ઉપભોક્તાને જરૂરી સેવાઓ નજીવી કિંમતે તેમના સંશોધનની અસરકારક ભાગીદારી દ્વારા ચોક્કસપણે પૂરી પાડી ફાયદો મેળવી શકાશે.

(a) સૂચિ આધારિત સેવાઓ :

નીચે જણાવેલ સેવાઓનું આયોજન કરવામાં આવે છે.

- ◆ સંસાધન ભાગીદારી
- ◆ સંઘસૂચિ
- ◆ ઓપેક (OPAC)
- ◆ સૂચિ નિર્માણ
- ◆ પુસ્તક પ્રક્રિયા
- ◆ સંસાધન ભાગીદારી :

સંસાધન ભાગીદારીનો મુખ્ય હેતુ ઈન્ફિલબનેટમાં સહભાગી થનાર ગ્રંથાલય દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્ય સૂચિનું પ્રકાશન જે કોઈ સ્વરૂપે થઈ ચૂકેલ છે તેવા ગ્રંથાલયો સાથે ભાગીદારી કરવી. આ સેવા ગ્રંથાલયને મુખ્યત્વે સૂચિની માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવે છે જે નજીકના યુનિવર્સિટી ગ્રંથાલય અથવા પ્રાદેશિક કેન્દ્રોમાં નવા પ્રકાશનોની સૂચિ ઉમેરવામાં આવી છે. અર્થાત્ કોઈ એક પ્રલેખનું એકવાર સૂચિકરણ કરવામાં આવે તેને સૌ પ્રથમ નેટવર્કમાં મૂકી દેવાય છે. સૂચિકરણનો આ પ્રયાસ અને અનુભવની વહેંચણી કરવામાં આવે છે.

◆ સંઘસૂચિ :

સંઘસૂચિ સેવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પુસ્તકો, મોનોગ્રાફસ સામયિક અને અગ્રંથ સામગ્રી જે દેશના જુદા જુદા ગ્રંથાલયોમાં ઉપલબ્ધ છે તેની સંઘસૂચિ સેવા પૂરી પાડવાનો છે. આ સેવામાં કોઈ ચોક્કસ ગ્રંથાલય કે ગ્રંથાલયો કે જ્યાં જરૂરિયાતવાળા પ્રલેખની કોપી ઉપલબ્ધ છે. તે અંગેની માહિતીસેવા પૂરી પાડવાનો છે. સંઘસૂચિનું આયોજન હંમેશા અદ્યતન રહેવું જોઈએ. આ સેવામાં પ્રલેખનું સ્થાન તેની ભૌતિક પરિસીમા સાથે માહિતી પૂરી પાડે છે. દા.ત. જો કોઈ વૈજ્ઞાનિક મૈસૂરમાંથી સંઘસૂચિ શોધે છે. (સર્ચ) કરે છે. તો સૌ પ્રથમ તે મૈસૂર અને તેની આજુબાજુના સ્થળમાં ક્યાં ઉપલબ્ધ છે તે જાણવાની જિજ્ઞાસા રાખશે. સંઘસૂચિની સેવા તેને જે-તે પ્રલેખની પ્રતિનિર્માણ (Photocopy) કરવાની પ્રક્રિયામાં આંતરગ્રંથાલય લોનમાં મદદ કરશે.

◆ (OPAC)

Online-Public Access catalogue સેવા ઈન્ફોર્મેશન દ્વારા આયોજિત છે. જે મુખ્યત્વે ઉપલબ્ધતાને વ્યક્તિગત ગ્રંથાલય ક્ષેત્રે કે યુનિવર્સિટી અથવા તેનાથી ઉચ્ચ એટલે કે પ્રાદેશિક ક્ષેત્રે સૂચિ અંગેની Online ઉપલબ્ધિ કરાવે છે.

સૂચિ નિર્માણ સેવાએ વ્યક્તિગત ગ્રંથાલયને તેઓના ગ્રંથાલયની સૂચિનું કાર્ડ, પુસ્તક, મેગનેટિક ટેપ, ફ્લોપી CD-ROM સ્વરૂપમાં નિર્માણ કરવાની સગવડ આપે છે.

◆ પુસ્તક પ્રક્રિયા (Book Processing)

પુસ્તક પ્રક્રિયા સેવાએ ઈન્ફોર્મેશન ટેકની સૂચિનો જુદા જુદા સ્તરે ઉપયોગ કરીને સ્પાઈન લેબલ (પીઠપટ્ટી, માથા પટ્ટી) બુકકાર્ડ, ઉમેરાતાં પુસ્તકોની યાદી વગેરેનું નિર્માણ કરવાની સેવા / સગવડ આપે છે.

(b) ડેટાબેઝ સેવાઓ : (Database Services)

ઈન્ફોર્મેશન દ્વારા ડેટાબેઝ સેવાનું નીચે પ્રમાણે આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

- ◆ ડેટાબેઝ ; વાઙ્મયસૂચિગત
- ◆ ડેટાબેઝ ; અવાઙ્મયસૂચિગત
- ◆ પ્રોજેક્ટ / સંસ્થા / નિષ્ણાંતોના ડેટાબેઝ.

ઉપર જણાવેલ બધી જ સેવાઓ ઉપલબ્ધતાને શોધ અને પુનઃપ્રાપ્તિ સગવડ માટે અપાય છે. ગ્રંથાલયો આ ડેટાબેઝ સેવાનો ઉપયોગ પૂર્વવ્યાપી શોધ માટે કરી શકે. પસંદગીયુક્ત માહિતી પ્રસારણ (SDI) સેવા અથવા અદ્યતન શોધ સવાલ

◆ વાઙ્મયસૂચિગત ડેટાબેઝ (Bibliographic Database) :

મોટાભાગની વાઙ્મયસૂચિગત સેવાઓ જેવી કે કેમિકલ એબસ્ટ્રેક્ટ, (BIOSIS, COMPENDEX, MATHSCI વગેરેનું આયોજન એક જગ્યાએથી પૂરી પાડી અન્ય જગ્યાએ માહિતી ઉપલબ્ધ થાય તે માટે કરવામાં આવે છે. આ સેવાઓનું આયોજન દ્વિતીય કક્ષાના કિંમતી સ્ત્રોતોની પસંદગી સમયે ડુપ્લિકેશન ટાળવાનો છે.

◆ બિનવાઙ્મયસૂચિગત સેવાઓ (Non-Bibliographic Database) :

આ ડેટાબેઝ સંપૂર્ણ વાસ્તવિક માહિતીને આવરી લે છે. જેમ કે સંપૂર્ણ પાઠ પ્રલેખ, વર્ણનાત્મક માહિતી, ડિરેક્ટરી પ્રકારની માહિતી વગેરે ઈન્ફોર્મેશન ટેકમાં શોધ અને પુનઃપ્રાપ્તિ માટે આયોજન કરે છે. દેશભરના વાણિજ્યિક રીતે તૈયાર કરાયેલ સ્ત્રોતોમાંથી પ્રક્રિયા કરીને વિકસાવેલ ડેટાબેઝને પણ આવરી લે છે.

◆ પ્રોજેક્ટ / સંસ્થા / નિષ્ણાંતોના ડેટાબેઝ (Database of projects/Institutions/Specialists) :

ઈન્ફોર્મેશન આ ઉપરાંત પ્રોજેક્ટ સંદર્ભે, સંસ્થાઓ અને નિષ્ણાંતોના જુદા જુદા આધારભૂત માહિતી બૌદ્ધિક રીતે વિકસાવે છે/નિર્માણ કરે છે.

4. ઈન્ફોર્મેશન મુખ્યત્વે ભારતનું ગ્રંથાલય અને માહિતી નેટવર્ક છે. જે યુનિવર્સિટી અનુદાન આયોગ પ્રયોજિત છે. સંપૂર્ણ રીતે જોઈએ તો તેનો હેતુ 294 યુનિવર્સિટીઓ/સંસ્થાઓની 13,150 થી વધુ કોલેજો, 88.12 લાખ વિદ્યાર્થીઓ અને 4.72 લાખ શિક્ષકોને આંતર જોડાણ કરવાનું છે. તે દરેક પ્રકારના દસ્તાવેજની વાઙ્મયસૂચિને સંઘસૂચિના સ્વરૂપમાં માનક રેકોર્ડ્સ કે જે મશીન રીડબલ સ્વરૂપમાં હોય તે ઉપલબ્ધ કરાવવાનું છે. તેનો ઉદ્દેશ જરૂરિયાતવાળાઓને સ્થળ, ભાષા કે હોદ્દા વગેરેના સંદર્ભમાં કોઈપણ પ્રકારની મુશ્કેલી વગર માહિતી પ્રાપ્ત કરી ઉપલબ્ધ કરાવવાનું છે.

મુશ્કેલીઓ ઘણી છે. મુખ્યત્વે જોઈએ તો કોઈ વ્યક્તિગત ગ્રંથાલયોના મોનોગ્રાફ્સ, સામયિકો અને અન્ય પ્રકાશનો હાથે લખેલ કાર્ડ સ્વરૂપમાંથી રૂપાંતરિત કરીને સંઘસૂચિ સ્વરૂપમાં યાંત્રિક વાયન સ્વરૂપમાં સંપાદિત કરવું. વ્યક્તિગત ગ્રંથાલય સ્તરે અને વિશાળ ડેટાક્ષેત્રે સૂચિકરણ પ્રાયોગિક, વર્ગીકરણ પદ્ધતિ અને નિદર્શીકરણમાં જુદી જુદી પદ્ધતિઓ અપનાવાય છે.

ટેકનોલોજીકલ વિકાસ એ માહિતી સંગ્રહની ક્ષમતા અને તેનું માધ્યમ સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રીય વાઙ્મયસૂચિગત માહિતીને સંગ્રહિત અને સંચાલિત કરી શકે છે. આજે કમ્પ્યુટર વિશાળ માહિતીમાંથી ચોક્કસ અને જરૂરિયાતવાળી “માહિતી ખૂબ જટિલ શોધ પ્રશ્નો” (Queries) આપીને પ્રક્રિયા કરી શોધી આપે

છે. દૂરપ્રત્યાયન અને સેટેલાઈટ પ્રત્યાયન ભારતના દરેક ખૂણે, દરેક જગ્યાએથી રોજિંદા વિશાળ અને જરૂરિયાતવાળી માહિતીનું સંચાલન કરી શકે છે. ડેટા આવજા સમસ્યાને સંચાલિત કરવા દેશ પાસે સમૃદ્ધ પ્રત્યાયન સેટેલાઈટ છે. વધુમાં જોતાં ઈન્ફોર્મેશનનેટએ દેશભરમાં વિદ્યતામાં મદદ કરતો મહત્વાકાંક્ષી કાર્યક્રમ છે. દેશભરમાંથી શૈક્ષણિક અને વૈજ્ઞાનિક સમુદાય શૈક્ષણિક ઝોતોને પ્રાપ્ત કરવા સક્ષમ બન્યાં છે. આ નેટવર્ક સંસાધન મર્યાદાને દૂર કરી ભાગીદારી થકી ડુપ્લીકેશન ટાળી વિશાળ સંગ્રહને ઉપલબ્ધ બનાવવામાં મદદ કરે છે.

13.11 ચાવીરૂપ શબ્દો (KEY WORDS) :

યાંત્રીકીકરણ (Automation) :

ઓછામાં ઓછા માનવ હસ્તક્ષેપ (સહકાર) વિના અથવા રોજિંદા કાર્યનું મશીન દ્વારા વ્યવસ્થાપન કે સંચાલન.

પ્રલેખ વિતરણ (Document Delievery) :

આ વ્યવસ્થા અંતર્ગત ઉપભોક્તાને ઓનલાઈન શોધેલ માહિતી સામગ્રીની પ્રત આપવી અથવા વ્યક્તિને સીધા કે એજન્ટ દ્વારા મોકલી આપવી.

ડેટાસંપૂટ (Database) :

કમ્પ્યુટરમાં ફાઈલ રૂપે સંગ્રહિત માહિતીને ટર્મિનલ અને દૂરપ્રત્યાયન સાંકળથી ઉપલબ્ધ કરવું કે કરાવવું.

ઈ-મેલ (Electronic Mail) :

સંદેશો, આવેદનપત્ર, પત્રો, રિપોર્ટસ વગેરેની ફેરબદલી કે સોંપણી જે વ્યક્તિગત અથવા સંસ્થાગત વિડિયો ટેકસ્ટ, ઓનલાઈન અને ઓનલાઈન નેટવર્કથી ઉપયોગ થાય છે.

આબેહૂબ નકલ (Facsimile) :

ખૂબ જ ઊંચી ક્ષણતા ધરાવતા વાયુ કિરણો ધરાવતી ઈલેક્ટ્રોનિક પદ્ધતિથી ચિત્રો અને ગ્રાફિક સામગ્રીનું સંચારણ કરવું કે પહોંચાડવું.

પ્રવેશદ્વાર (Gate ways) :

એવી કોઈપણ પદ્ધતિ કે ઉપભોક્તાને એક કમ્પ્યુટર પદ્ધતિથી અન્ય કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ કરવા દે.

નેટવર્ક (Network) :

એવી પદ્ધતિ કે જે ભૌતિક રીતે જુદાં દેખાતાં કમ્પ્યુટરને દૂરપ્રત્યાયન જોડાણથી સહભાગી થનાર દરેક મશીનનો અન્ય મશીન ભાગીદાર થઈ શકે વહેંચી શકે.

ઓપેક (OPAC) :

(Online Public Access catalogue) કમ્પ્યુટરાઈઝડ સૂચિ પદ્ધતિ છે. મશીન રીડેબલ સ્વરૂપમાં સંગ્રહિત હોય અને ગ્રંથાલય અને તેના ઉપભોક્તાઓને યુઝર ફેન્ડલી સોફ્ટવેર દ્વારા સ્ક્રીન પર પ્રાપ્ત થઈ શકે.

પ્રતિનિર્માણ (Reprography) :

કોઈપણ પ્રકારના પ્રલેખોને પ્રકાશ, ગરમી, ઈલેક્ટ્રોનિક ઉપકરણનો ઉપયોગ કરીને પ્રતિકૃતિ, સૂક્ષ્મપ્રત, બ્લૂપ્રિન્ટ, વિજાણુકોપી, થર્મોકોપી વગેરેનું આબેહૂબ નિર્માણ અને પ્રસારણ સંચારણ કરવું.

દૂરભાષ્ય પરિસંવાદ (Teleconference)

એવો પરિસંવાદ કે જેમાં જુદા જુદા સ્થળે સહભાગી થનાર દૂરસંચાર માધ્યમોનો ઉપયોગ કરી જોડાયેલ હોય.

13.12 સંદર્ભો અને વિશેષ વાચન (REFERENCE AND FURTHER READING) :

- Burkett, J. (1979). *Library and Information Network in the United Kingdom*. London: ASLIB.
- India. University Grants Commission (1988). Development of an Information and Library Network. *Report of the Inter Agency Working Group*. UGC: Delhi.
- Kent, A. and Galvin, T.J. (1979). *The Structure and Governance of Library Networks*. New York: Marcel Dekker.
- Learn, L.L. (1987). Networks: The Telecommunications Infrastructure and impacts of Change. *Library Hi-Tech*. (21).
- Markuson, B.E. and Wools, B. (1980). *Networks for Nehvorkers*. New York: Neal-Schuman Pub.
- Marwskin. A.F. (1980). *OCLS: Its Governance, Function, financing and Technology*. New York: Marcel Dekker.
- Mathnr. M.N. and Ramakrishna, S. (1987). Project ERNET: Perspectives, Plan and Approach of an cademic and Research Network Programme in India. *ICCC Special Conference Paper*. 147-66.
- Moon, B.E. (1986). Corporative Networks and Service to the Scholars: University Library Resources for On-line Research. *British Journal of Academic Librarianship*. 1(1), 41-52.
- Quarterman. J.S. and Hoskins, J.C. (1986). Notable Computer Networks, *Communications of ACM*. 29(10), 932-969,
- Salgar, S.M. (1995). Networking of Libraries under INFL1BNET Programme: Present and Future Scenario, Information Access through Networks (CALIBER-95). INFLIBNET Programme (UGC).
- INFLIBNET Website Address: <http://www.inflibnet.ac.in>.